తండ్రినైనను శరణుచొరవు; రక్షింపుమని తల్లివద్దకైనను పాఱిపోవు. ఇదియేమో మహామాయగానున్నది. నిన్నుకొట్టిన దెబ్బలచేతమాకీళ్ళన్నియు పడిపోయినవి. మేమింకకొట్టలేము. (అని చేతులు నలుపుకొనుచు, బాధపడుచు బాలునివిడిచి దూరముగా నిలుచున్నారు.)

ప్రహ్లా—(చేతులు జోడించుకొని కన్నులుమూసుకొని తల పైకెత్తి) ఓవిష్ణూ! ఓపరమపురుషా! ఓయాపద్బాంధవా! ఓదీనశరణ్యా! నాకెన్నికష్టములు వచ్చినను నాహృదయము మాత్ర మెప్పుడును నీభక్తికైంకర్యాదులనుండి తొలగకుండునట్లు చేయుము. నాబుద్ధియెల్లప్పుడును ధర్మమునందును, సత్యమునందును, నీధ్యానమునందును, నీయాజ్ఞలయందును తగిలియున్నట్లు కటాక్షింపుము. నే నేకార్యమును చేయబూనినను మనుష్యుల యంగీకార సంతోషాదుల నిమిత్తము చేయక నీప్రీతినిమిత్తమే చేయుచుండునట్లు చేయుము. ఓభక్తవత్సలా! నే నీ యిహపరలోకములోని సమస్తసుఖములను వైభవములను త్యజింపవలసి వచ్చినను, నాకత్యంత ప్రియములైన పదార్థములలో నెల్లను ప్రియతముఁడనయిననీయొక్క కరుణాకటాక్ష సంపాదనకొఱకు వానినన్నిటిని సంతోషపూర్వకముగా విడుచునట్టి ధైర్యోత్సాహములను నాకనుగ్రహింపుము. ఓపరమకృపాళూ! ఈలోకమంతయునన్నొక్క సారిగా నెదిర్చిబాధపెట్టబూనినను, నాచిత్త మణుమాత్రమును నిన్నువదలి చలింపకుండునట్లు చేయుము. నాకు నీయాజ్ఞలకంటెను, సత్యముకంటెను, ధర్మముకంటెను, ప్రాణము లధిక ప్రియములుగా నుండకుండునట్లు మన్నింపుము. ఓజగదీశ్వరా! నేనీలోకములోని మోహాదిబంధములకు వెఱచి నీపాదారవిందములు శరణుచొచ్చుచున్నాను. ఓభక్తభయార్తినివారకా! నాకభయహస్తమిచ్చి రక్షింపుము. ఓయనంతకరుణాకరా! అసత్యము, అహింస, చౌర్యము, కాపట్యము మొదలయినపాపములలో నొక్కటియు నాదరికి చేరకుండు

పట్లు కాచిరక్షింపుము. నాహృదయమునంతయుశోధించి దానియందు నాకు తెలియకుండ దాఁగియున్న దుష్టచింతలను, దుర్బుద్ధులను, దురాలోచనలను, దుర్వాంఛలనుదూరముగాతొలఁగద్రోలుము. నేను బ్రతికినదినములు వ్యర్థముకాక నీభక్తికైంకర్యాదులయందువినియోగ పడునట్లుప్రసాదించి, నామనస్సును ప్రేమానుబంధముచేతనీతోలంకె వేసికొని యెప్పుడును నిన్నువిడిచి పోకుండునట్లు కాపాడుచుమ్ము. ఆపదలయందును, సంపదలయందును, సుఖములయందును, దుఃఖములయందును, రోగమునందును, ఆరోగ్యదశయందును, నిత్యకృత్యములయందును, కాలోచితకార్యములయందును, సమస్తవ్యాపారములయందును, నన్ను నీయాశ్రయము విడువకుండునట్లు చేయుము. నీభక్తులను, సన్మార్గవర్తులను, లోకోపకార శీలురను ప్రేమించి సేవించునట్లు చేసి నాజన్మసాఫల్యము చేయుము. మనోవాక్కాయ కర్మలచే నీభజనము మానకుండునట్లు చేయుము. ఓపాపవిమోచకా! ఓదయాస్వరూపా! అజ్ఞానముచేత నన్ను హింసింపఁబూనిన నాతండ్రి మొదలయిన వారిని పితృవాత్సల్యము చూచి వీరి యజ్ఞానమును బాపి, వీరి హృదయములు నీభక్తియందును సత్కార్యములయందును తగులునట్లాశీర్వదింపుము. వీరికి జ్ఞానదానముచేసి వీరిమనస్సులను దురభిమానమునుండియు దుర్మార్గమునుండియు మరలించి, తుచ్ఛములైన యిహలోకసుఖములకంటె వీరికి పరలోకసుఖమెక్కువగా తోఁచునట్లుచేయుము. ఓదీనదయాళూ! నానిమిత్తమై వీరేదుర్గతిని పోకుండునట్లు కటాక్షింపుము. ఓభక్తజనానంద సంధాయకా! నన్నెల్లవారును విడిచిపెట్టినను నీవుమాత్రము చేయివిడువక సదా నాహృదయమును కాయకుండుము.

[అని కన్నులువిప్పుచున్నాడు.]

హిర—(తనలో) ఓహో! ఉన్మాదములో సహితము వీఁడు పితృభక్తిని నామీఁదిప్రేమను విడువకున్నాఁడే! (ప్రకాశముగా) ఓరీ

దుర్ముఖా! బాలునిజోలికి పోక మీరు దూరముగా తొలఁగుండి—ఓయి పుత్రకా! నిష్కారణముగా నామనస్సున కాయాసము కలుగఁజేసి నీ వేలక్లేశమపడియెదవు? ఇఁకనైనను నాబుద్ధివిని విష్ణుని స్మరింపకుండుము. నేను నీకభయ మిచ్చెదను—ఓగురుపుత్రులారా! మీరీ బాలకుని మరల మీ వెంటఁగొనిపోయి కులవిద్య చెప్పి, నయమున భయమున బహువిధోపాయములచేత వీనిమతిమరలించి సన్మార్గమునకు ద్రిప్పుఁడు. మా మనస్సేమో వ్యాకులముగానున్నది. మేమంతఃపురమునకు పోయెదము మీరుపొండు.

చండా—చిత్తము. ఓరాజేంద్రా! మేమున్ని యుపాయముల చేతను నీపుత్రునకుబుద్ధి చెప్పి మా చేతనయినన్ని పాట్లుపడిచూచెదము. ఆవల వీని యదృష్టము.

హిర—మీరు మీచిత్తమువచ్చినట్లు చేయుండి. పొండి.—దేవీ! మనమంతఃపురమునకు పోదముగమ్మా. విప్రజిత్తీ! నీవుకూడా లెమ్మా. (అని భార్యామంత్రి సహితముగా నడుచుచున్నాఁడు.)

దుర్మ—ఓగురువర్యులారా! మీకు నమస్కారము. నేఁటికి మీరుపాయముగా శిక్షను తప్పించుకొన్నారు. ఇఁకనైనను మీరీ బాలకునకు దుర్బోధలుచేయక మంచిబుద్ధి చెప్పుఁడు. ఈసారి మామహారాజుగారు ప్రహ్లాదునకు మాటుగా మిమ్మును మాకప్పగించిన పక్షమున గురువులమని మమ్ము నెపపెట్టవలసిన పనిలేదుసుండీ. ముందుగానే చెప్పుచున్నాను. మా చేతిలోపడిన తరువాత మీరు ప్రహ్లాదుని వలె తేలికగా తప్పించుకొనిపోలేరు.

చండా—ఓరిదుర్మార్గుడా! నీవు మాముందట బ్రహ్మచారి చేష్టలు చేయుచున్నావేమిరా! అధిక ప్రసంగము చేసినపక్షమున నిన్ను శపించెదముసుమా.

దుర్మ — స్వామి! నేనుమావంశాచారమునే చేయుచున్నాను. నేను బ్రహ్మచారిని; నాతండ్రి బ్రహ్మచారి; నాతాత బ్రహ్మచారి; సృష్ట్యాదినుండియు మాపూర్వులందఱును బ్రహ్మచారులే. అందుచేతనే నేను బ్రహ్మచారిచేష్టలుచేయుచున్నాను. కులాచారమెన్నటికిని మీఱరాదని మావంటివారికి గురువులు మీరానతిచ్చిన ధర్మమే కదా? గురువులు మీరేయాగ్రహముచేసినయెడల, శిష్యులము మేము తాళఁగలమా? క్షమింపుఁడు. నాసునితప్పు దండముతోసరి. (అని చేతులు జోడించుచున్నాఁడు.)

చండ — పెండ్లిలేదుగనుక నీవు బ్రహ్మచారి వయినావుగాని, నీతండ్రి మొదలయినవారెట్లు బ్రహ్మచారులైనారురా?

దుర్మ — స్వామి! గురువులకు తెలియనిదేమున్నది? అది దేవరహస్యము. ఎవ్వరితోను చెప్పఁగూడదు. తగిన శుశ్రూషచేసి గురుదక్షిణయిచ్చిన పక్షమున, ఆరహస్యము ముందు నాశిష్యులకుపదేశముచేసెదను. ప్రభువువారింటికి వేంచేయుచున్నారు. మేము వారి వెంటఁబోవలెను. అలంబసా! రమ్ము. (అని వానిని లాగుకొని పరుగెత్తుచున్నాఁడు.)

చండ — ప్రహ్లాదా! మనముకూడ మనయింటికి పోదము రమ్ము. నీతండ్రి విష్ణువును బోధించునని వేదములను శాస్త్రములను తగులఁబెట్టించినాఁడు; పురాణములను కాల్పించినాఁడు. ఇఁక నీవాతని పేరు తలపెట్టక మాగురూపదేశమునమ్మి గురుసేవచేత నీతిమంతుఁడవయి వర్ధిల్లుము.

[అని చెప్పుచు ప్రహ్లాదుని తీసికొనిపోవుచున్నాఁడు.]

పంచమాంకము.

౧. రంగము—గురుగృహము

[ప్రహ్లాదుఁడును, చండామార్కులును, త్రిలోచన, కాలనాభాది శిష్యులును కూర్చుండి యున్నారు.)

చండా—ఓప్రహ్లాదా! నీకు దేని చేతను బుద్ధి రాకున్నది. నేనేమి చేయుదును? నీవెంత చెప్పినను వినక విష్ణుభక్తియే పరమార్థమని పట్టు పట్టికూరుచున్నావు. రాజనీతి మోసమనుచున్నావు, ఇది నీకుతగదు. మామాటవిని బుద్ధిమంతుఁడవయి విష్ణుభక్తిని విడువుము.

ప్రహ్లా—ఓగురువర్యులారా! మాతండ్రిగారిని బట్టిన వెఱ్ఱియే మీకును బట్టినదేమి? మతావేశముచేత యుక్తాయుక్తముల నాలోచింప లేకున్న మానాయనగారి మాటలను బట్టుకొని ప్రాజ్ఞులయిన మీరును విష్ణుభక్తివలదని బోధించుచున్నారేమి? ఇదియేమిపాపము! పండితులయ్యును మీరెంత యజ్ఞానులుగా కనఁబడుచున్నారు! మీరు రాక్షసులకు పురోహితులయినంత మాత్రముచేత తుచ్ఛసంపదనమ్మి ముక్తిప్రదాతయైన బరమేశ్వరుని మఱచిపోవుట మీవంటి వివేకులకు తగునా? ఈవిషయమున మీవివేక మెక్కడకుపోయినది? వంశక్రమాగతమైనవాడయి జగద్వ్యాపియైన విష్ణుని కొలువులేక చెడిపోవఁదలచుకొన్న మాతండ్రిగారివలెనే మీరును చెడిపోకుఁడు.

చం—ఔరా! ప్రహ్లాదా! గ్రుడ్డువచ్చి పిల్లను వెక్కిరించినదన్నట్లు నీవేమాకుబుద్ధిచెప్పవచ్చినావా? ఓరీ! ప్రౌఢుఁడా! మొన్న పుట్టినవాఁడవు. నీవు మాకే వేదాంత వాక్యము లుపదేశింపఁబోయెదవు. చాలుచాలు ఇంతటితో నీచదువు చాలించి మేము చెప్పిన నీతిశాస్త్రములు చింతనము చేయుచుండుము. మేమింతలో భోజనము చేసి మరల

వచ్చెదము. తాఁజెడ్డఁకోఁతి వనమెల్ల జెరచినదన్నట్లునీవు చెడ్డదిచాలక బుద్ధిమంతులయిన యీ రాక్షసబాలకుల మతులుకూడ చెడగొట్టుచున్నావు. వీరికి నీగాలిసోఁకి విష్ణునిమీఁదికిమనసుపోవుచున్నట్టున్నది.

(అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

ప్రహ్లా—ఓత్రిలోచనా! మన గురువులిప్పుడు మధ్యాహ్నిక కర్మానుష్ఠానము నిమిత్తము గృహమునకు విజయముచేసినారు. వీరెంత సేపు చెప్పినను ధనార్జనమునకును తుచ్ఛసుఖములకును తగిన మార్గములను చెప్పుదురే కాని శాశ్వతసుఖమునకనుకూలమయినపరమార్థమును లేశమును బోధింపరు. నిన్న నీవును కాలనాభుఁడుచుచేరి పరమేశ్వరుని గురించియు నిత్యసుఖమును గూర్చియు నన్ను కొన్ని ప్రశ్నలు వేసినారే. ఇప్పుడుత్తరము చెప్పెదనువినియెదరా?

త్రిలో—ఓరాజకుమారా! సంతోషపూర్వకముగా వినియెదను. మీయుపదేశమును వినుటనిమిత్తమేయింతవఱకునుమనగురువు లెప్పుడు పోయెదరాయని తొందరపడుచుంటిమి. వారిప్పుడు లేరుగనుక శీఘ్రముగా సెలవిండు. ఇంతకంటె మనకుమంచిసమయముదొరకదు.

కాల—ఓమహారాజపుత్రా! నిన్న తమరు విష్ణుపదమున కర్థము సెలవిచ్చెదనని చెప్పినారు. ఇంతలో గురువుగారు వచ్చుట చేత చెప్పలేదు. ఇప్పుడు సెలవిచ్చెదరా?

ప్రహ్లా—అవశ్యముగా చెప్పెదను. విష్ణువనఁగా 'సర్వవ్యాపి' అని యర్థము. సమస్తలోకములను సృజించి దయతో కాపాడుచు మన లోపలను వెలుపలను సమస్తలోకములయందును వానిపయిని అంతటను వ్యాపించి నిండియున్న భగవంతునకు విష్ణువనిపేరు. అతఁడు రూపములేనివాఁడు; ఆద్యంతములేనివాఁడు; నిత్యుఁడు; సర్వవ్యాపి; సర్వజ్ఞుఁడు; సర్వశక్తుఁడు; సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడు; దయామ

యుఁడు; పరిశుద్ధుఁడు; దోషరహితుఁడు; సమస్తకల్యాణగుణ పరిపూర్ణుఁడు; మోక్షప్రదాత.

కాల—మాటిమాటికి మీరువిష్ణుభక్తిని బోధించుచుందురే. ఆభక్తివలన ప్రయోజనమేమి?

ప్రహ్లా—మనకు సమస్తప్రయోజనములును సమస్త సుఖములును భగవద్భక్తి వలననే కలుగును. అట్టిభక్తి లేకపోయినయెడ మనుష్యుఁడెప్పుడును నిజమైనసుఖమును పొందనేరఁడు. మనముసమస్తవస్తుప్రదాతయైన పరమేశ్వరునే నమ్ముకొనియుండి ఆయనయాజ్ఞలను సదా చెల్లించుచు, ఆయన భక్తులయెడలను ఆయన ప్రేమించుసమస్త భూతకోటుల యెడలను ప్రేమగలవారమయి, మనముచేసెడిసమస్త కార్యములనుభగవత్ప్రీతికయి చేయుచు, ఆయనపాదారవిందధ్యానము విడువక యుక్తముగాప్రవర్తించుచున్నపక్షమున, భగవదనుగ్రహము వలన మనకు నిత్యానంద పదవి దొరకును. లోకములో సమస్తజీవులును కోరునది ఆనందమేకదా! అందఱును సుఖమునేపొందవలెనని కోరుచున్నను, నిజముగా సుఖము పొందువారు కొందఱేయుందురు.

కాల—ఎందుచేత?

ప్రహ్లా—ఎందుచేతనా? నిర్మలాంతఃకరణములో భక్తజనానంద సంధాయకుఁడయిన పరమ విష్ణుని త్రికరణశుద్ధిగానమ్మి కొలువకపోవుటచేత హృదయమునందు నిశ్చలమయిన భక్తి లేక, ఆయనను నోటితో స్మరించినంత మాత్రముచేత ఫలములేదు; ఆయన సృష్టించి రక్షించుచున్న భూతకోటియందు దయగలిగి సత్యశౌచ పరోపకారాదులు విడువక, మాటలచేతనేగాక కార్యములచేతఁగూడ భగవదాజ్ఞలను చెల్లించనిపక్షమున బాహ్యవేషములన్నియు నిరర్థకములు. సత్య శమ దమ దయా దాక్షిణ్యాదులు లేనియెడల, శరీరమున ధరించిన తులసిపూసలు మొదలయినవి మోతచేటుగాని

మోక్షదాయకములు కావు. నిత్యమయినసౌఖ్యానందములను పొందుటకై నిష్కళంకమయిన భక్తిగలిగి వాక్కుచేతను మనస్సుచేతను కార్యముచేతను భగవత్ప్రీతికరముగా నడుచుకొనవలెను. భూమిమీఁద మన దేహములు నిత్యములు కావు; అతిక్షణభంగురములు. ఉన్నట్టుండి మనమెప్పుడో యీ దేహములను విడువవలసినవారమగుదుము. మనకన్నుల యెదురనే మనతోడిబాలు రెంతమంది కాలము చేసినవారు కారు? దేహము లనిత్యములగుటచేత దేహముతో సంబంధించిన విషయసుఖములును నిమిషభంగురములయి యుండును. కాబట్టి ప్రత్యేకముగా విషయసుఖముల నిమిత్తమే పాటుపడువారి కెప్పుడును పూర్ణసుఖము కలుగదు. ఈయింద్రియసుఖములు మృగములకును మనకును సామాన్యములే. అట్టితుచ్ఛసుఖముల నిమిత్తమే మనము కాలము గడిపినయెడల మృగాదులకంటె మనకేమి యాధిక్యము రాఁగలదు? అదిగాక ఆహారస్త్రీసంభోగాదులయందు మృగాదులకు లేనికష్టములును రోగాదులును మనకెక్కువగా నుండుటచేత, పరమార్థచింతలేక కేవల విషయసుఖాసక్తులయిన వారిబ్రతుకు మృగాదుల జీవనముకంటెను నికృష్టమయినదని చెప్పవచ్చును. ప్రపంచములోని సృష్టికోటిలో మానుషజన్మ ముత్తమమయినది. మనకాశ్రేష్ఠత యుక్తాయుక్తజ్ఞానమువలనను, ధర్మచింతవలనను, పరోపకారశీలవలనను, భక్తికైంకర్యాదులవలనను కలిగినది కాఁబట్టి మనమాశ్రేష్ఠత్వమును నిలుపుకోఁదలఁచినపక్షమున, అల్పములైన శరీరసుఖములకంటె నిత్యమయిన మనయాత్మసుఖమును ప్రధానముగా చూచుకొనుచు, భూతదయ కలవారమయి ధర్మమార్గము తప్పక సంచరించుచు, భక్తజనప్రమోదసంధాయకుఁడయిన యాపరమపురుషుని యనుగ్రహమునకు పాత్రులము కావలెను.

కాల—ఆపరమపురుషుఁడయిన విష్ణునకు మనమీఁద దయయెట్లు వచ్చును? ఆయన విషయమున మనమేవిధముగా నడుచుకొన

వలయును? ఏవ్రతములు చేయవలెను? మన మనుసరింపవలసిన భక్తి మార్గము లేవి? నాయందనుగ్రహించి చెప్పుఁడు.

ప్రహ్లా—ఆ పురుషోత్తమునియందు భక్తిగలిగి ఆయనయాజ్ఞలను మీఱకవర్తించుటవలనను, స్వార్థపరత్వమునువిడిచిభగవత్సృష్టిలోని సమస్తజీవులయందును దయఁగలిగి పరార్థశీలురమగుటవలనను, భగవత్కటాక్షము మనమీఁద వచ్చును. లోకములో తెలియనివారనేకులు తమప్రవర్తన మెట్లున్నను, భగవన్నామోచ్చారణము వలనను వినుటవలనను తాముపాపవిముక్తులై మోక్షమును పొందుదుమని భ్రమించుచున్నారు. అట్టివారెండమావులయందు దాహముతీర్చుకొన ప్రయత్నించువారు. తన్ను ముఖస్తుతిచేయుచున్నంతమాత్రముచేత, సదాతనయాజ్ఞల నుల్లంఘించి తనకు ప్రేమాస్పదులైనయితర పుత్రాదులయెడ కల్లలాడి వారిని మోసముచేసి బాధించుచుండు కొమారునియందు న్యాయబుద్ధిగల తండ్రి కెన్నఁడైనదయకలుఁగునా? అప్రకారముగానే న్యాయస్వరూపుఁడయిన యీలోకపితకును తన్ను స్తుతించినంత మాత్రముచేత తనకు ప్రేమాస్పదమయిన యీలోకకుటుంబము నెడల న్యాయముగా ప్రవర్తింపనివానియం దనుగ్రహము పుట్టదు. తనకార్యములచేత మనస్సునకు నొప్పికలుగఁజేయుచు నోటిచేత తండ్రివిషయమున స్తుతిపాఠముచేయుట పితృభక్తియెట్లుకాదో, అట్లే భగవంతునికప్రియమగునట్లుగా లోకవిషయమున న్యాయము తప్పి ప్రవర్తించుచు భగవన్నామస్మరణము చేయుటయు భగవద్భక్తి కానేరదు. కాఁబట్టి నీతిమార్గమునసంచరించుచు త్రికరణశుద్ధిగా పరమేశ్వరుని సేవించుటయే విష్ణుభక్తియగును. అట్టిభక్తిచేతనే సమస్త కళ్యాణగుణములును కలుగును. అట్టిసద్భక్తి మనకు బాల్యమునందే పట్టుపడవలెనుగాని యేండ్లుముదిరి రాగద్వేషాదులచేత మనస్సుచెడి జాతిమతాదుల యందలి దురభిమానములు బలపడిన తరువాత పట్టు

పడుటకష్టము. అట్టిభక్తి, కైంకర్యాదులచేతసంపాదింపవలసిన భగవదనుగ్రహమునుబొందుటకై వ్రతములు, క్రతువులు, జపములు, ఉపవాసములు, ఉప్పిడులు, ఏమియునక్కరలేదు. మనలను సృజించి పోషించుచుండుటచేత పరమప్రేమమును, మనసుఖభోగములకువలసిన సమస్తమును ప్రసాదించియుండుటచేతకృతజ్ఞతను, మనలనుపాలించు ప్రభువగుటచేత పరమవిధేయతను, న్యాయస్వరూపుడగుటచేత పరమ విశ్వాసమును, సర్వశక్తుఁడై సమస్తకళ్యాణగుణ పరిపూర్ణుఁడగుటచేత పరమగౌరవమును, భగవంతునియెడల కనఁబఱుచుచు మన యాత్మనే యాత్మార్పణముచేసి మనకాయన కీడో మేలో యేది యనుగ్రహించిన అదే పరమానుగ్రహముగాభావించుకొనుచు ఎన్ని కష్టములువచ్చినను భగవత్ప్రీతికరమయినకృత్యమునువిడువక పరమ సంతోషముతో చేయుచుండవలెను. దేహప్రాణములను భగవదర్పితముచేసితృప్తివహించునంతటిపరమభక్తికలిగినప్పుడే మనకు బ్రహ్మానందము కలిగి, మనము శాశ్వతమోక్షపదవి నొందుదుము. నిశ్చలమైన విష్ణుభక్తియొక్కటి కుదిరెనా, సమస్తసద్గుణములునుతమంతనే వచ్చిచేరును. భగవంతునియెడలహృదయపూర్వకమైన భక్తికలిగినయెడల, నీతిమార్గముతొలగి సంచరించుటయే యసాధ్యము. కాలము మనదికాదుగనుక, యౌవనగర్వముచేతకన్నుగానక కామాంధులమై సంచరింపకముందే, ముదిమివచ్చిరోగాదులాక్రమించి కఫశ్లేష్మాదులచేత దేహస్మృతి తప్పకముందే, మనమట్టి సంపూర్ణభక్తిని పొంది మోక్షసామ్రాజ్యమును చూరగొనుటకై ప్రయత్నింపవలెను.

త్రిలో—ఓప్రహ్లాదా! నీయొక్క వచనామృతముచేత మేము మహానందపదవిని పొందినారము. ఇంత చిన్నతనములోనీకిట్టి దివ్య బోధ యెట్లుకలిగినదాయని మా కాశ్చర్యమగుచున్నది. ఇఁకముందు మేమంతరమును ఛాందసవిషయములనుబోధించెడి గురువులనువిడచి

నిన్నేమాకు గురువుగాఁ జేసికొనెదము. మాకుమరమగురుఁడవయి జ్ఞానోపదేశముచేసి మాకెన్నఁడును తెలియగని యానంద పదవిని సమకూర్పుము.

ప్రహ్లా—నేను మాతల్లితోఁగూడ నారదాశ్రమమున నున్న కాలములో నారదమహాముని నాకిజ్ఞానోపదేశముచేసినాఁడు. ఆయన దివ్యోపదేశము నాలేఁతమనస్సులో శిలాక్షరములవలెనాటుకొని, అప్పటి నుండియు నామనస్సు భగవంతునియందు లగ్నమయిపోయినది. నా మనస్సు బ్రహ్మానందపరవశమయియుండుటచేత నా దేహమునకు వేయి బాధలుచేసినను నామనస్సునకు నాటవు. నాకెక్కడఁజూచినను పరబ్రహ్మము నిండియుండినట్లు తోఁచి పరమానందము కలుగుచున్నది. ఆహా! ఏమినాభాగ్యము!

కాల—ఓప్రహ్లాదా! మన కులాగతమయిన శివమతమునందు నీకాదర మెందుచేత తప్పిపోయినదో వినవలెనని మాకు వేడుక కలుగుచున్నది. మాయందనుగ్రహించి చెప్పెదవా!

ప్రహ్లా—అప్పుడే నారదుఁడు మనవారారాధించు లింగము యొక్కయు పానవట్టముయొక్కయు స్వరూపమును నాకు వివరించి చెప్పినాఁడు. వానిస్వరూపమిప్పుడు మీవద్ద వివరించి చెప్పఁగూడదు. ఆరెండును వేనినుచ్చరించిన మనవారిప్పుడు బండబూతులనిభావించెదరో యట్టిపురుషునియొక్కయు స్త్రీయొక్కయు రహస్యావయవములు సుమా. ఆసంగతి విన్నతోడ నేనామనస్సు లింగార్చనమునుండివిముఖమయినది. అదె మనగురువులు వచ్చుచున్నారు.

[అప్పుడు చండామార్కులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

చండా—ఓకీర్తిలోచనా! కాలనాథా! మీపాఠములు చదివినారా!

త్రిలో—ఇఁక మీపాఠములు మాకక్కరలేదు. మీరొక్క నాఁడును మాకు మంచిచదువు చెప్పలేదు. ఇంతవరకు ప్రహ్లాదుఁడు మాకు విష్ణుభక్తిని నేర్పినాఁడు మాకదే కావలెను.

కాల—మేమిఁక మీచదువు వినము. మీచదువు మీవద్దనే యుంచుకొనుఁడు. మాకక్కరలేదు. మాకీప్రహ్లాదుఁడే గురువు.

చండ—ఓరిప్రహ్లాదా! ఎంతపని చేసితివిరా? ఇప్పుడు నా ప్రియశిష్యులుకూడా నామాటవినకుండ చేసితివుగా! నీవు చేసిన దుర్నయమిప్పుడేపోయి మీతండ్రిగారితో చెప్పి నిన్నేమి చేయించెదనో నిమిష మోపిక పట్టు. (అని కోపముతో పోఁగా, అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

---

౨. రంగము—హిరణ్యకశిపుని సభాభవనము.

[హిరణ్యకశిపుఁడును, విప్రచిత్తియు, చండామార్కులును, అలంబుసుఁడును, దుర్ముఖుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

హిర—(కోపముతో) ఏమేమీ? రాక్షసబాలకులుకూడ ప్రహ్లాదునిమతమే యనుసరించుచున్నారుగా! గురుపుత్రా! ఇంకొకసారిచెప్పు. వీఁడు నాకు శత్రుఁడు కాని పుత్రుడు కాఁడు. శుద్ధమైన యీ రాక్షసవంశమును చందనవనములో వీఁడు విషవృక్షమువలె పుట్టినాఁడు. దేహమున దుర్మాంసమువలె పుట్టిన యీకులద్రోహిని ఖండించి రాక్షసకులము నిర్దోషముగా చేయవలెను.

చండ—ఈచెడుగును కొడుకనిచూడక చంపించవలసినదే. ఇప్పుడుగోరంతకు వచ్చినది. రేపు కొండంతకు రాకమానదు. నేడు రాక్షసబాలకు లయినారు. రేపురాక్షసవృద్ధులే విష్ణుభక్తులగుదురు.

ఇఁక నుపేక్ష చేయక రోగమింకనుముదిరి యసాధ్యము కాకమునుపే తగిన చికిత్స చేయవలెను.

హిర — ఈపాపాత్ముని నాకేవిధముగా రూపుమాపుటకును ఉపాయము తోఁచకున్నది. వీని ప్రభావమేమో కాని వీఁడేవిధమునఁ జావకున్నాఁడు. మందో మంత్రమో వీనివద్ద నేమున్నదో తెలియరాకున్నది. వీనిని నేనీవరకు ఏనుగులచేత త్రొక్కించినాను; శూలములతో పొడిపించినాను; సముద్రములో ముంచిపించినాను; పర్వతముల మీఁదనుండి త్రోయించినాను; ఇటువంటి మారణోపాయములను మఱియెన్నిటినో చేయించినాను. దేనివలనను కార్యము లేకపోయినది. ఇంకొకవిచిత్రము చూచినారా? నేనెన్నిబాధలు పెట్టించినను నేను చేసిన నిగ్రహములను పరులతో చెప్పుకొని యొక్కనాఁడును నన్నునిందింపఁడు. కోపమైనను చూపఁడు. వీనిశాంతతకుమాత్రము మనమద్భుత పడవలసినదే.

చండ — ఒక్క విష్ణుభక్తి తప్ప నీకొమారునియొద్ద వెదకినను మఱియొక దుర్గుణ మగపడదు. ప్రాణాంతమువచ్చినను అసత్యమాడఁడు; తనవిరోధులమీఁదనయినను ప్రేమమానఁడు; తన్నునొప్పించువారిపైనైనను పరుషవాక్యము నోటరానీయఁడు; తన్ను మేమెన్ని విధముల శిక్షించుచున్నను, మాయెడల వినయభయభక్తులు తక్కువ కానీయఁడు. ఇంతమంచివానికీపాడువిష్ణుభక్తి యెట్లు పుట్టినదాయని చింతపడుచున్నాము.

హిర — వాని నింకొకసారి యీసభకుపిలిపించి, విష్ణుభక్తి విడుచునో లేదో యిదే కడపటిసారి ఖండితముగా నడిగి ఇంకను తన బుద్ధి విడువకున్న పక్షమున వాని నేవిధముననయినను సంహరింతము.

చండ — వీనిని సంహరించుటకు నాకిప్పుడు రెండుపాయములు తోఁచుచున్నవి. మనమువచ్చునప్పుడు వాకిటనిలచియున్న పాముల

వాండ్రవద్ద క్రొత్తగాపట్టిన తక్షకజాతి క్రూరసర్పమున్నదట. దాని చేత కఱిపించినయెడల బాలుఁడు తప్పక ప్రాణములు విడుచును. అప్పటికిని చావక బ్రతికినపక్షమున నే మభిచారహోమముచేసి, అగ్నికుండమునుండి కృత్తియను శక్తిని పుట్టించి దానిచేత నిమిషములో చంపించెదము.

హిర—అట్లుచేయుఁడము. మనస్సులో సహజమయిన పుత్రవాత్సల్యమపుడపుడుపుట్టి నన్ను బాధించుచున్నను, మతాభిమానముచేత మోహపాశమును కోసివేసి దానిని చంపుటకే యిప్పుడు నిశ్చయము చేసికొన్నాను. అలంబసా! సంగీతశాలలో లీలావతీదేవి కొమారునికి బుద్ధిచెప్పుచు కూర్చుండియున్నది. నీవక్కడకుపోయి మాసెలవైనదని ప్రహ్లాదునిక్కడకు తీసికొనిరమ్ము.

అలం—చిత్తము మహాప్రభూ! (అని నాలుగడుగులు నడిచి) దేవా! అదిగో! కుమారుని వెంటఁబెట్టుకొని దేవిగారేయిక్కడకు వచ్చుచున్నారు.

[అప్పుడు ప్రహ్లాదుని ముందుంచుకొని లీలావతి ప్రవేశించుచున్నది]

హిర—దేవీ! రమ్ము కూరుచుండుము. (అనిపీఠమును చూపుచున్నాఁడు)

లీలా—పుత్రకా! ఇఁకనైనను నామనస్సును మఱింత ఖేదపెట్టక నీతండ్రిగారు పొమ్మన్న మంచిదారిని పొమ్ము.

ప్రహ్లా—అమ్మా! నేనెప్పుడును మంచిదారినే పోయెదను. నానిమిత్తమై నీవు ఖేదపడకుము—ఓతండ్రీ! నీకు నమస్కారము—ఓగురులారా! మీకు నమస్కరించుచున్నాను. (అనిచేతులుజోడించుచున్నాఁడు)

హిర—ఇప్పుడు నిన్ను నేనేమని యాశీర్వదింపను? ఎందుకయినను మంచిది. పుత్రకా! దుఃఖశాంతిరస్తు!

చండా——మేమును రాజుగారిత్రోవనే త్రొక్కెదము. దుఃఖశాంతిరస్తు.

హిర——కుమారా! ఇంతసేపు కష్టపడి నీతల్లిచేసిన హితబోధచేతనైనను నీమనసు తిరిగినదా? ఇంకను మునుపటివలెనేయున్నదా?

ప్రహ్లా——నామనస్సెప్పుడును శ్రీమహావిష్ణుని పాదారవిందధ్యానమునుండి మరలదు. ఓతండ్రీ! నీకు సర్వాంతర్యామి యయిన విష్ణుదేవునిమీఁద వృథా ద్వేషమెందుకు? నీకువరములిచ్చి నిన్నింతవానిగాజేసిన బ్రహ్మదేవునకు అతఁడు జనకుడుగదా! నీవంటిఘనుఁడు సాత్వికుఁడయి విష్ణునికొలవక తామసుఁడయి చెడతగునా! ఆమహానుభావున కొకరిమీఁద ద్వేషమున్నదా? అతఁడు భక్తవత్సలుడు. సత్ప్రవర్తనము కలిగి మనోవాక్కాయ కర్మలచేత సత్యము తప్పక స్వార్థపరులు కాని భక్తాగ్రేసరుల నందఱను ఆయన మన్నించును. ఆయన మన్ననగలవారి కెన్నఁడును తఱుగని మోక్షసామ్రాజ్యము లభించును. ఎంతకాలమున్నను నీకీరాక్షసరాజ్యసంపద శాశ్వతము కాదు గనుక చిన్నవాఁడనని నాప్రార్థనదీసి వేయక నీవాపరమాత్ముడయిన విష్ణుని శరణను వేఁడుము.

హిర——ఓరి దుర్మతీ! నీకింకను కావరమడగలేదా? నీకంత కంతకు వెఱ్ఱి ముదురుచున్నది. పఱగడపందియైవచ్చి నీపినతండ్రిని చంపినాఁడన్న యభిమానమయినను లేక సిగ్గువిడిచి నీవావిష్ణునిబంటువలె సేవించుటయేకాక, నన్నుకూడ ఆపాపకర్ముని శరణు వేఁడుమనుచున్నావుగా! ఎంతమూటాకితివి?

ప్రహ్లా——నాపినతండ్రినిఅతఁడుచేసినపాపమేవరాహరూపమున వచ్చి చంపినది కాని విష్ణుఁడు చంపలేదు. ఆ మహామహునకు రాగద్వేషము లెక్కడివి? ఓతండ్రీ! విష్ణుదేవునకు దేవతలు చుట్టములయి రాక్షసులు కాకపోయినారా?

హిర—ఓరీ! కూళబాలకా! ఏల ప్రేలెదవురా? నీ నాలుక వ్రయ్యలుగాను! నీదురుక్తులుచాలించు. (అని కోపముతో లేచివచ్చి తన్నుచున్నాఁడు.)

ప్రహ్లా—శ్రీహరీ!

హిర—(కన్ను లెఱ్ఱఁజేసి) వీఁడుహరిగిరియనియింకను మొఱుగుచున్నాఁడు. అలంబసా! నీవుపోయి వాకిటనిలుచున్న పాములవాండ్రను లోపలికి తీసికొనిరమ్ము. ఆ కాలసర్పము ఘోరవిషజ్వాలలతో కఱచినప్పుడు విష్ణుని ప్రభావమును వీనిభక్తియు నేనుగునో చూతము.

అలం—చిత్తము. తీసికొనివచ్చెదను. (అనిపోవుచున్నాఁడు.)

లీలా—(దీనముఖముతో) ఓకుమారా! యమకింకరులవలె రాక్షసకింకరులు నీచుట్టునుజేరి పాములచేత కఱపించి బాధించుచుండఁగా చూచి నేనెట్లు సహింపగలుగుదునురా? నిన్ను గడ్డముపట్టుకొని బతిమాలుకొనెదను. నాతండ్రీ! నీతల్లిప్రార్థనవిని యింకనయినను విష్ణుభక్తిని విడిచి నీతండ్రిగారి యాజ్ఞాప్రకారము చేయుము. నీవెప్పుడును నామాట తీసివేయువాఁడవు కావు. ఈ యొక్క విషయములో మాత్ర మింతపట్టేల పట్టెదవు? నీపంతము మానుము.

ప్రహ్లా—తల్లీ! నీవు మఱియేమాజ్ఞాపించినను శిరసావహించి చేసెదనుగాని నిరంతర పరలోకసుఖమునకు భంగమువచ్చెడి యీ విషయములో మాత్రము మీమాట వినఁజాలను. ఈలోకములో మీరుకలుగఁజేసిన యీ దేహమును కావలసినపక్షమున మీకు సమర్పింప సిద్ధముగానున్నాను. దీనినిమీరు మీయిష్టమువచ్చినట్లు చేసికొనుఁడు. ఇఁకముందులేక, ఈజన్మమునకు వెనుకనులేక, నడుమకొంతకాలముతల్లిదండ్రులుఁగాదటస్థించినమీనిమిత్తమై, ఇప్పుడును వెనుకను ముందును అనంతమయిన సర్వకాలమును తల్లియుదండ్రియు రక్షకుఁ

డును పాపవిమోచకుఁడును సుఖదాతయు భయత్రాతయు సమస్తము నైన యీజగదీశ్వరుని నేనెట్లు విడువఁగలను? నాఆత్మానందముతో సంబంధింపక భగవదాజ్ఞకు వ్యతిరిక్తముకాని సమస్తవిషయముల యందును నే మీఆజ్ఞను శిరసావహించిచేసి నాదేహసుఖముల నన్నిటిని విడువుమన్నను విడుచుటకు సంసిద్ధుఁడనయియున్నాను.

లీలా—పుత్రకా! నీవ్రాఁతఫల మిట్లుండఁగా, నేనేమిచేయ గలను? నీవు నాకడుపున పుట్టిన దోషముచేత మనసుపట్టలేక, అఁడ దానిని గనుక దుఃఖపడియెదను. నీవేమో మహావైభవముతో సమస్తసంపదలనుపొంది సుఖించుచుండగా చూచి సంతోషించు భాగ్యము లభించునని యెదురుచూచుచున్న నాకు నీదురవస్థచూచిన మనసెట్లు పుత్రశోకముపాలు కాకుండును?

ప్రహ్లా—అమ్మా! నీవు నానిమిత్తమై చింతఁబొందఁబోకు. ఆ జగదీశ్వరుఁడు నన్నేమి చేయఁదలఁచుకొనెనో యట్లుకాఁగలదు. నన్నా పద పెట్టుచున్నారని మానాయనగారిని మాత్రమెప్పుడును దూషింపఁబోకు. నేను నీకు పుట్టనేలేదనుకొని నన్ను మరచిపొమ్ము. అంతఃపురమునకు పొమ్ము.

లీలా—ఓప్రాణనాథా! కన్నకడుపగుటచేత మనసు నిలువక మీకొక్క చిన్నవిన్నపము చేయుచున్నాను. నేనుమిమ్ము వేఁడుకోరిక యెన్నఁడును కోరినదానను కానుగనుక, యీయొక్క ప్రార్థనమాత్ర మంగీకరించి వీనిని ప్రాణముతో విడిచిపెట్టుఁడు. ప్రాజ్ఞతరానికొడుకు మీఁద మీకాగ్రహమెందుకు? ఈసంపదలు లేకపోయినను ప్రాణమున్న పక్షమున వీఁడు బలుసుకూర తినియైనను బ్రతుకఁగలఁడు. క్షమించి విడిచిపెట్టుఁడు. వీనిని మీయొద్దనుంచుకొనుట కిష్టములేని పక్షమునఁ వీని నడవులకయినను పంపివేయుఁడు: లేదా దూరదేశములకయినను పంపివేయుఁడు. (అని కాళ్ళమీఁద పడుచున్నది.)

హిర—ఓప్రాణేశ్వరీ! నీవు మరియేమిచెప్పినను విందునుగాని నేను యీమాటమాత్రము వినను. లెమ్మ పాదములమీఁదనుండి లెమ్మ. (అని లేవనెత్తును) వీఁడు మనకు శత్రుఁడుకాని, పుత్రుఁడు కాఁడు. వీని శిక్షను చూడతగదుపొమ్మ.

అలం—(పాములవానితో ప్రవేశించి) స్వామీ! ఇదిగో! పాములవానిని తీసికొని వచ్చినాను.

లీలా— నేనీ పాపకర్మమును చూడఁజాలను. నాదెప్పుడును దుఃఖపడవలసినబ్రతుకయిపోయినది. అంతఃపురమునకుపోయి, అక్కడనే విలపించెదను. (అని రెండడుగులు నడిచి) నాకు నడువ కాళ్ళు రాకున్నవి. (అని పోవుచున్నది.)

పాము—సామీ! దండాలు.

హిర—ఓరీపాములవాఁడా! నీవద్ద మంచి పాములున్నవటరా?

పాము—యేలినవారి సిత్తంవచ్చిన పాములుండాయిసామీ (పెట్టిమూఁతతీయును) యీనాగుపామును నిన్ననే కోటప్పకొండలో పట్టుకున్నాము. దీనివిసం సోకితే యేనుగులు పీనుగులయిపోతాయి సామీ! నాపాముల పెట్టితోడు. నేనబద్ధాలాడను మాప్రబో.

హిర—ఓరీ! నీ వెప్పుడయిన నిదర్శనంచూచినావురా?

పాము—నీదరిసినమా? యిదివరకు నేనెప్పుడూ సెయ్యలేదు. ఇదే సెయ్యడం.

హిర—మాదర్శనముకాదు. నిదర్శనము.

పాము—నీదరిశినంరాదు? నిదర్శనమా! అదేంటో నాకు తెలియను.

హిర—ఓరిభ్రష్టా! నీకు నిదర్శనమన్న మాటే తెలియదురా! నిదర్శనమురా నిదర్శనము.

పాము—నిదర్శనమా? తెలిసింది, తెలిసింది. మేము తిరిగే అడవుల్లో యెక్కడా మాకా మెకం యిదివరకు కళ్ళపడ లేదు. బాబూ!

హిర—ఓరి నిర్భాగ్యుఁడా! అది మృగము కాదు. నిదర్శన మనగా దృష్టాంతము. ఇప్పుడు తెలిసినదా?

పాము—బాబూ! మీరు బలేబలే మాటలు యేస్తున్నారు. ఇప్పుడు నాకు తెలిసింది. దృష్టాంతమం టే నుప్పికాము దుష్టు పాకు. దాని కింత లేసి కాయ లుంటవి. (అని వ్రేలితో చూపుచున్నాఁడు.)

హిర—ఈ మూఢుని కేమాటలును తెలియకున్నవి. అలంబసా! మా యభిప్రాయమును నీవు వీనితో విప్పి చెప్పు.

అలం—ఓరీ! "ఈ పాము ఏనుఁగును చంపఁగా నీ వెప్పుడైనను దాఖలా చూచినావా?" అని నిన్ను రాజుగా రడుగుచున్నారు.

పాము—డాఖలా? డాఖలా? లచ్చసారులు సూచినాము. బిచ్చపు లచ్చలు లచ్చ లేం లెక్క? డబ్బయిపదకొండుసార్లు సూశాం. నెల్లాళ్ళకింద వొక్కొక్క కాటేసేటప్పటికి యేనుగుల మంద మందంతా చచ్చిపోయింది. వొక్క యేనుగని లెక్క యేంటి? దీన్ని రెణ్ణెల్లు కాచి యెర మింగివున్నప్పుడు పట్టుకున్నాము.

హిర—ఓరీ పాములవాఁడా! ఈ పాము చేత బాలకుని కరపించు—ఓరీ! అలంబసా! దుర్ముఖా! ఈ బాలకుని మీరిద్దరును కదల కుండ గట్టిగాఁ బట్టుకొనుఁడు. ఓరీ! ప్రహ్లాదా! నీవిక నైనను విష్ణుభక్తిని మానెదవా? ఈ విషసర్పము చేత కరిపింపు మన్నావా?

ప్రహ్లా—ఈ విషసర్పముకంటె క్రూరములయిన పాపసర్పముల నుండి సహితము కాపాడి నా కాత్మరక్షణము దయచేయఁగలిగిన లోకేశ్వరుఁడు వెనుప్రాపయి యుండఁగా, దేహమాత్రమును బాధించెడి

యీపాములు నన్నేమిచేయఁ గలవు ? మీచిత్తము వచ్చినట్లు చేయింపుఁడు.

హిర—(పండ్లుపటపటకొఱికి) ఓరి మొండీ! ఏమి నీకండ్లకొ్రివ్వు!—దుర్ముఖా! మీరింకను పట్టుకోరేమి? ఓపాములవాఁడా! ఈపాముచేత కరిపించు.

పాము—(చిత్తం అని, అలంబస దుర్ముఖులు పట్టుకొనఁగా పాముచేత కరపించుచున్నాఁడు.)

అలం—పాముచచ్చినది. ప్రహ్లాదునకువిష మెక్కలేదు. పాము కఱవనప్పటివలెనే నిర్భయముగా నున్నాఁడు.

హిర—ఓచండామార్కులారా! మీరు లోపలికిపోయి, అభిచార హోమముచేసి వేగిరము శక్తిని పుట్టింపుఁడు.

చండా—నిమిషములో మేము శక్తినిపుట్టించి తీసికొని వచ్చెదము. అప్పుడుగానిప్రహ్లాదుని పొగరడఁగదు. (అని పోవుచున్నాఁడు)

హిర—అలంబసా! ప్రహ్లాదుఁడు పాముకరచినను చావలేదుగా? ఏమి యీఆశ్చర్యము!

అలం—ప్రహ్లాదుఁడుచావలేదు పామేచచ్చినది. ఈపాములఁవాఁడొకవేళ చచ్చినపామునే తెచ్చినాఁడేమో! అవునవును. వీనినాగస్వరముచేతనుమంత్రశక్తిచేతనుపాముకదలికరచినదేకాని, నిజముగా వీఁడు ప్రాణములేని పామే తెచ్చినాఁడు. వీనిని శిక్షించవలెను.

పాము—బాబూ! ముసలాణ్ని, నేను సిచ్చలకు తాళలేను. నావరాలకెత్తుకెత్తుపాము నిముసంలోసచ్చింది. అదిసంపినా చచ్చేది కాదు. యేంసేతునుసామీ! నేను తెచ్చింది సచ్చినపాం కాదు, రచ్చించండి. వాకిట్లో ఈమారాజులందరూ సూశారు.

దుర్ము—నీది చచ్చినపాముకాదా? అలాగయినపక్షమున, ఈ పాము చచ్చుటకు ప్రహ్లాదుని దేహములోనే విషమున్నది. ఖలులకు

నిలువెల్లను విషమేఅని పెద్దలు చెప్పుదురు. వెనుక రాజుగారు ఖలుఁడయిన యీబాలకుని శిక్షించుమన్నప్పుడు నేనెఱుఁగక కఱచినాను. నాకెక్కడ విషమెక్కునో? ఏమిబుద్ధి? ఏమిచేయుదును?

అలం—మానిసికాటునకు మందులేదు. నీవంటివాఁడొకఁడు రాజుగారిచెవి కొరికినపక్షమున, నావంటివారు నూరుగురు చత్తురు.

దుర్మ—అయ్యో! నరవిషమునకు మందుమాత్రమే కాక మంత్రమును లేదట! నేను మీఁదటికి పెండ్లి చేసుకోఁబోవు భార్యకు దిక్కులేకుండ చచ్చిపోదును కాఁబోలు!

అలం—దుర్ముఖా! విచారపడఁబోకు. విషమెక్కెడుపక్షమున, ఎనిమిదిజాములలోనే యెక్కును నీవు ప్రహ్లాదుని కరిచి బహుదినము లయినది. గనుక నీవిప్పుడు చావవు. బెంగపెట్టుకొనకు. ప్రహ్లాదుఁడు విషముగలవాఁడు కాఁడు.

దుర్మ—నేనెట్లు బెంగపెట్టుకొనకుండఁగలను! ఈపాములవాఁడు చచ్చినపాము కాదని చెప్పినప్పటినుండియు నాకింకొకభయము కలుగుచున్నది. ఈముసలిగాడిదకొడుకు త్రాగివచ్చి ప్రహ్లాదునికాలను కొని నాకాలు కరిపించినాఁడేమో! అవును. నన్నే కరిపించినాఁడు. నాకాలు తిమ్మిరెక్కుచున్నది· నాదేహము వడకెత్తుచున్నది. అలంబసా! వేపాకు తెచ్చిపెట్టు తియ్యగా నుండునేమో చూచెదను. విషవైద్యునికొరకు పరుగెత్తు. దిక్కుమాలినవానికి నాకు విషవైద్యము చేయించి ప్రాణదానము చేసినపక్షమున నీకు బహుపుణ్యము వచ్చును. పరుగెత్తు పరుగెత్తు. (అని కూలబడుచున్నాఁడు)

అలం—నీకాలికి కాటులేదు. భయపడకు.

దుర్మ—నాకాలిని కాటులేదా? నీతల్లికడుపుచల్లగా; నీఅత్త కడుపు చల్లగా వర్ధిల్లుము. ఈశుభవార్త చెప్పి నాప్రాణములు నీవు నిలువఁబెట్టినావు. నాకన్నియు గండములేవచ్చి నామంచితనముచేత తప్పిపోవుచున్నవి. నేనదృష్టవంతుఁడను గనుక, నాకు కష్టములు కొండలలాగునవచ్చి మంచులాగున విడిపోవుచున్నవి.

అలం—ఓమహారాజా! నాకు భయమగుచున్నది. మనచండామార్కులు వెఱ్ఱియెత్తినవానివలె కేకలు వేయుచు పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు. ఇంతవేగముగా పిచ్చియెత్తుట కతనిని వెఱ్ఱికుక్క కఱచినదేమో! భూతముసోఁకింది. నా దేహము కంపమెత్తుచున్నది. అదిగో భూతము. భూతము. (అని పారిపోవుచున్నాఁడు)

దుర్మ—అయ్యో! వెఱ్ఱికుక్క కాటుకు మందులేదు. ఏమి చేయుదును? ఎందుచొత్తును? (అని లేచిపోవుచున్నాఁడు)

చండా—బ్రాహ్మణుని చంపకు చంపకు. (అని పరుగెత్తుకొని వచ్చి ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

విప్ర—స్వామీ! వెఱపింపఁబోయి మీరే వెఱచివచ్చినారేమయా? తొందరపడక సంగతి చెప్పఁడు.

శక్తి—ఓరీ! పాపాత్మా! నన్ను విష్ణుభక్తునిమీఁద కేందుకు పంపినావురా? చూడు నిన్నిప్పుడేపట్టి మ్రింగెదను.

(ఇట్లు కేకలువేయుచు శక్తి ప్రవేశించుచున్నది)

హిర—(నిశ్చేష్టుఁడై సింహాసనముమీఁద కూరుచున్నాఁడు)

చండ—ఈశక్తి నావెంటఁబడినది. విప్రజిత్తి పీఠమునుండి కదలఁడు. మహారాజుగారు నిశ్చేష్టితులై యున్నారు. నీవేదిక్కు ప్రహ్లాదా! దిక్కుమాలిన బ్రాహ్మణుని నన్ను రక్షింపుము. (అని ప్రహ్లాదుని వెనుకకు పోవుచున్నాఁడు)

విప్ర—భయభ్రాంతులయినవారికి మతిపోవునుగదా? ఈ బ్రాహ్మణుఁడు మావంటి మహావీరులనందరిని విడిచి బాలుఁడయిన ప్రహ్లాదుని మఱుగు చొచ్చుచున్నాఁడు.

శక్తి—ఏఁడీ? ఏడీ? బ్రాహ్మణుఁడు. వుత్తెక్కి నన్ను హరిభక్తునిమీఁద ప్రయోగించినందుకు, వ్యాఘ్రము మేకపిల్లను నమలినట్లు తల నాపండ్లసందున పెట్టి పటపట నమలెదను.

ప్రహ్లా—నేను నిజమయిన విష్ణుభక్తుఁడనయిన పక్షమున, ఈ బ్రాహ్మణుఁడు రక్షింపఁబడుగాక!

శక్తి—ఈపరమభాగవతోత్తమునిదయవల్ల బ్రతికిపోయినావు. నిన్నువిడిచితిని. పో. (అని పోవుచున్నది)

హిర—(కన్నులు విప్పిచూచి) ఈకలకలమేమి?

విప్ర—శక్తివచ్చి ప్రహ్లాదుని చంపకయే పాఱిపోయినది. అమ్మవారినిచేయఁబోగా రాక్షసి అయినట్టు గురుపుత్రునే బ్రింగ బయలు దేఱినది.

హిర—అయ్యో? ఈసంక్షోభములో తప్పించుకొని శక్తిపాఱి పోయినదిగదా! ఆహా! ఎంతప్రమాదముసంభవించినది! ఓరీప్రహ్లాదా! ఓరిమూర్ఖ! నీవింకను విష్ణువు విష్ణువనియే పలవించుచున్నావు. నీవిష్ణు వెక్కడ నున్నాడురా!

ప్రహ్లా—గీ. ఎచ్చటనున్నాఁడు శ్రీవిష్ణుఁడిప్పుడంచు,
అసురనాయకా! నన్నునీవడుగ నేల?
అఖిలవిష్టపాంతర్యామియైనయతఁడు
లేనిచోటేది గలదయ్య పూని వెదక ?

హిర—(తలతడవుకొనుచు పరధ్యానముతో నున్నాఁడు.)

విప్ర—ఓమహారాజా! మీరాలాగున తల తడవు కొను చున్నారేమి ?

హిర—ఓయీ! విప్రజిత్తీ! ఇప్పుడుచూచుచుండఁగా నాకన్నులు మూతపడి నాకుపాడుకల యొకటివచ్చినది. నాకు తలలేనట్టు దుస్స్వప్నమయినది. అందుచేత నామనసిపుడు కలఁగియున్నది. ఓరీప్రహ్లాదా! విష్ణుఁడిప్పు డెక్కడ నున్నాడన్నావు?

ప్రహ్లా—గీ. ఎచటనున్నాఁడు శ్రీవిష్ణుఁడిప్పుడంచు,
అసురనాయక! నన్నునీవడుగ నేల ?
అఖిలవిష్టపాంతర్యామియైన యతఁడు
లేనిచోటేది గలదయ్య పూని వెదక ?

అన్నాను.

హిర—విష్ణుఁడంతటను ఉన్నాఁడుగా? ఏఁడి యీస్తంభమున నుండుమను. (అనిలేచి చేతిఖడ్గముతో స్తంభమునుకొట్టి) నీవిప్పు డీస్తంభమున విష్ణుని చూపకపోతి వేని ఈఖడ్గముతోనే నీతల సహస్రభిన్నములు చేసెదను.

ప్రహ్లా—గీ. అఖిలజగముల నిండియున్నట్టి ఘనుండు
స్తంభమున నుండఁడే సభాస్థలినినివుడు ?
దనుజనాయక! యీ స్తంభముననుగూడ
నిశ్చయంబుగ నున్నాఁడు నెమకిచూడు.

హిర—ఈ స్తంభములోనున్నాఁడా? ఉన్నయెడల వయికివచ్చి చాటుమాని పోటుబంటయిహిరణ్యకశిపుని యెదుట నిలువుమను. సింహమెలుకపిల్లను చంపినట్లు విష్ణుని గిష్ణునికూడ నేనీవాడిగోళ్ళతో పొట్టచీల్చి చంపివేసెదను. హిరణ్యాక్షుని పందివయి చంపిపోయిన పాపాత్మా! నీకేపౌరుషమున్నయెడల పురుషసింహుఁడవయి నాయెదుట నిలిచి నీమగతనము కనఁబరుపుము. నిన్నొక్క నిమిషములో పరమపదమునకుపంపి నాతమ్ముని పగ తీర్చుకొనెదను.

(అప్పుడు విష్ణుఁడు నరసింహామూర్తియయి స్తంభము బద్దలుచేసికొని
బయలుదేఱి ప్రత్యక్షమగుచున్నాఁడు.]

నర—ఓరీ రాక్షసాధమా! నోరికివచ్చినట్లు దురాలాపములు పెక్కులు పేలుచున్నావు. తొలఁగక నిలువుము. ఈనూర్య డస్తమించులోపల నీనోరడఁచి నిన్నును నీతమ్మునివద్దకు పంపెదను. నాభక్తుని నీవు నిష్కారణముగా హింసింపుచుండగా చూచి యింతకాల మోర్చి యూరకుంటిని. ఇఁక సహింపను.

హిర—సహింపక నీవేమిచేయగలవు? నేనాయిందుని మడమడఁచినప్పుడు నీవెక్కడకుపోయితివి? యముఁడు మొదలయిన దిక్పాలకులను బాధించునప్పుడేమయినావు? నేనువయికుంఠమునకు దండెత్తినపుడు నీవెందుదాఁగినావు? ఈబుద్ధియింతవఱకునునీకెక్కడికిపోయినది? ఓహో! నేడుగదా నాకుపండువు! నాతమ్ముని చంపినప్పటినుం

డియు నేను నీనిమిత్తమై వెదకుచుండఁగా, ఈప్రహ్లాదుని మూలమున నైనను నేటికాలమునకు నాకంటఁబడినావు. ఔరా! ప్రహ్లాదా! నిన్ను మెచ్చుకోవచ్చును. నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవుకమ్ము. నాసోదరుని చంపిన పగ సాధించుటకయి యెన్నాళ్ళు వెదకినను కానరాని యీ మాయగానిని నిమిషములో నాకన్నులకుచూపి నాకు మహోపకారము చేసినావు. ఇదె పిడుగువంటియీపిడికిటిపోటుతో నాపుణ్యవశముచేత దొరికిన యీవిరోధి శిరస్సు సహస్రఖండములు చేసెదను. కుందేలు వంటయిల్లు చొచ్చినది. హిరణ్యకశిపునియెదుట వీడికనెట్లుతప్పించుకొని పోఁగలఁడు? (అని నృసింహునిమీఁదికి నడుచుచున్నాఁడు.)

నర—ఓరీదుష్టాత్మా! యముఁడు మొదలయినవారిని బాధపెట్టితినని గర్వపడకు. నీవీవఱకాయమునిపెట్టిన బాధయంతయుఁ వడ్డీతో గూడ నేఁడు తీర్చుకొనును. యమలోకమునకు ప్రయాణము కట్టుము. ఇదెనీడొక్క బద్దలుచేసి, దుష్టులు కొంతకాలము ప్రబలులయియున్నను కడపట దురంతమునొందుదురన్న సత్యమును నేనీ లోకమునకు వెల్లడించెదను. (అని హిరణ్యకశిపుని పట్టుకొని చాటున కీడ్చుకొనిపోవుచున్నాఁడు.)

విప్ర—అయ్యో! నేనెంతపాపాత్ముఁడను! హిరణ్యకశిపుని వధనుగూడ చూడవలసిన వాఁడనయినాను. నృసింహమూర్తి తానన్నంతపనియుచేయుచున్నాఁడు. అదిగో సింహద్వారమువద్ద ఘోరాకారుఁడయి నృసింహమూర్తి హిరణ్యకశిపునిపైకెత్తిపట్టి తనవాఁడిగోళ్ళతో పటపటధ్వనులుపుట్ట పొట్టచీల్చుచున్నాఁడు. హిరణ్యకశిపుని పనితీరినది. హా మహారాజా! రాక్షసకులమునకు నేడెంతదుర్యోగము పట్టినది! (అని దుఃఖమునభినయించుచు) అదిగో నృసింహుడు రాజకళేబరమును భూమిమీఁదఁ బడవైచి, రక్తముతోతడిసిన శరీరముతో ఈవంకకే మహారోషముతో వచ్చుచున్నాఁడు. ఇక్కడనున్నపక్షమున నన్నుకూడ చంపకవిడువఁడు. నేనుపాఱిపోయెదను.

(అని పరుగెత్తుచున్నాఁడు.)

(అప్పుడు నృసింహమూర్తి మరల ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

నృసిం — ప్రహ్లాదా! నీభక్తికిమెచ్చి ప్రత్యక్షమయినాఁడను, నీవు తలవంచుకొని శోకపడుచున్నావేమి? నీవు పోయినతండ్రినిమిత్తము చింతపడకుము. దుర్మార్గుల కెప్పుడును లోకములోనిటువంటిదుర్మరణమే సంభవించును. నిన్ను హింసబెట్టిన రాక్షసబాధ నేఁడు తొలఁగినది గదా? ఇఁక నీవే యీరాక్షసరాజ్యమున కధిపతివయి ప్రజాక్షేమకరముగా పరిపాలనము చేయుచు సుఖింపుము.

[అప్పుడు దిరుమణి నామములు ధరించుకొని, తులసితావళములతో అలంబనుఁడును, దుర్ముఖుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

అలం — (వచ్చుచు దుర్ముఖునితో) మనమిప్పుడు వీరవైష్ణవులవలె నున్నాము. ఈ వేషములుచూచి మనము నిజమయినభక్తుల మనుకొని నృసింహదేవుఁడు మనలను తప్పకమన్నించును.

దుర్ము — (నమస్కరించి) స్వామీ! మీదాసులము. వైష్ణవులము. ఆదురాత్ముని మాటవిని ప్రహ్లాదుని బాధించితిమని మమ్ము సంహరింపక దీనులమై మీపాదములుచేరిన మమ్ము రక్షింపుఁడు. ఇదె మాపెరటిలో కాచిన వెలగపండ్లను కానుకగా తెచ్చినాఁడను స్వీకరింపుఁడు.

నృసిం — మీకభయహస్తమిచ్చినాఁడను. ఇఁకముందుమీరు బుద్ధిగలిగి బ్రతుకుఁడు. మాకీకానుక లక్కరలేదు. మేమొక్క హిరణ్యకశిపుని శిరస్సు కానుకతోనే తృప్తినొందుదుము.

దుర్ము — (తనలో)అట్లైన నీవీవెలగపండు బట్టలో వేసిశిరస్సని చూపి యీదేవునిమాయచేసి సంతోషపెట్టెదను. (తాను తెచ్చిన వెలగపండునుబట్టలో వేసిచూపుచు) స్వామీ! అట్లయినచో హిరణ్యకశిపునిశిరస్సునే మీకు సమర్పించెదను. ఈ కానుక నందుకొనుఁడు.

అలం — (దుర్ముఖునితో) ఓరీ! ఇంతచిన్నది హిరణ్యకశిపుని శిరస్సన్న నమ్మఁడు. నేను తెచ్చిన కొబ్బరికాయను బట్టలో వేసి హిరణ్యకశిపుని శిరస్సని సమర్పించెదను.

దుర్మ్మ—(అలంబసునితో) నీదిమాత్రము మన రాజుగారిశిర స్సంతయున్నదా? నీవట్లు చెప్పినపక్షమున స్వామివారు నేనసత్య మాడినాననుకోరా? నీవూరకో; ఇదిరాజుగారిశైశవావస్థలోని శిరస్సు నేను సంపాదించినానని చెప్పెదను.

అలం—(దుర్మ్మఖునితో) నీవే ఊరకో. ఇది రాజుగారిబాల్యా వస్థలోని శిరస్సు. నేనే సంపాదించినానని చెప్పెదను. మన రాజుగారు పెద్దవారయి నేఁటిదాఁక బ్రతికియుండఁగా చిన్ననాటిపుఱ్ఱెయెట్లువచ్చి నది? నాదందువో విశ్వామిత్రసృష్టి.

దుర్మ్మ—(అలంబసునితో) నాది బ్రహ్మసృష్టి.

ప్రహ్లా—(చేతులుజోడించుకొనినిలువఁబడి ధ్యానముచేయుచు)

ద్విపద. జయజయసర్వేశ! జయపాపనాశ!
జయజయగతపాశ! జయస్వప్రకాశ!
నిరతంబు నామది నీభక్తినుండి
మరలకుండఁగఁజేసి మన్నింపవయ్య;
దయయు సత్యంబును దప్పక, నీకుఁ
బ్రియమైన కార్యముల్ ప్రేమమీఱంగ
సతతంబు భువిలోన సలిపెడుబుద్ధి
నతులొనరించెద నాకియ్యవయ్య;
నీదుభక్తులయెడ నిత్యంబునాకు
నాదరమొదవెడు నట్లొనరించి
జనులనెల్లను భ్రాతృసములనుగాఁగ
వనితలఁ దోఁబుట్టుపడుచులఁగాఁగ
భావించుకొనుచుండి వారి క్షేమంబు
భావంబులోఁగోరి పనిచేయునట్లు
నాకుఁబ్రసాదింపు, న్యాయస్వరూప!

ప్రాకటధర్మంబు పాయకుండంగ
నీతిమార్గంబున నియమంబుతోడ
నేతఱి నేఁజరియించెదునట్లు
వరములునాకిమ్ము వాత్సల్యమునను
వరదయాకర! భక్తవరద! లోకేశ!
త్రికరణశుద్ధిగా, దేవాదిదేవ!
సకలార్తిహర! నీకుఁజాల మ్రొక్కెదను.

నృసిం—(ప్రహ్లాదుని చేతులతో దువ్వుచు) వత్సా! నీవుకోరిన వరము లన్నియు నిచ్చినాఁడను. పరమభాగవతోత్తముఁడవై వర్ధిల్లుము. మేమీసభాసదులకుఁగూడ నొక్కహితోపదేశముచేసి, అంతర్హితుల మయ్యెదము.

సీసమాలిక.

శ్రీమహావిష్ణుఁడ సింహముఖంబునునరరూపమునుదాల్చికరుణ తోడ, భక్తునిగావంగ వచ్చితినిటకు వినరయ్య జనులార వీనులలర, దుడ్డునామము పెట్టి తులసిపేరులుదాల్చి మ్రొక్కుమాత్రనె మీకు ముక్తిలేదు, నాపాదభక్తులై ననుదృప్తఁజేయఁగఁ దలఁతురేనియు మీరు తెలియ వినుఁడు, ముందుగామీరలు భూతకోటులయందుదయ గల్గిసత్యంబు తప్పకెపుడు, కామాదులజయించి కరుణాప్రపూర్ణులై పరవంచనములేక పరవనితల, తోడఁబుట్టువులట్లుఁ దోడిమానవులను సోదరులట్లును జూచుకొనుచు, నీతిమార్గంబున నిత్యాదరముతోడ మీరెల్ల నిరతంబు మెలఁగవలయుఁ, జిత్తశుద్ధిలేనిసేవచే నింతయు, ఫలములేదుగాన భక్తితోడ, నన్నుఁగొలుచుచుండి నాకుఁదృప్తిఁగొనర్చి ఘనులఁసలిపిముక్తిపదవి గనుఁడు. (అనియంతర్హితుఁడయ్యెను.)

బాన్సు ప్రెస్, రాజమండ్రి—1950.

శ్రీ

సత్యహరిశ్చంద్రనాటకము

గ్రంథకర్త:

కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులు

పదకొండవ కూర్పు

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీసమాజము

రాజమహేంద్రవరము.

1950

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రలు.

ఇంద్రుఁడు— దేవరాజు
బృహస్పతి— దేవగురువు
జయంతుఁడు— దేవేంద్రుని కొమారుఁడు
వశిష్ఠుడు, విశ్వామిత్రుఁడు, అగస్త్యుడు, గౌతముఁడు, అత్రి, కశ్యపుఁడు, వామనుఁడు } మహర్షులు
జాబాలి—మార్కండేయుని శిష్యుడు
గాలవుఁడు— హరిశ్చంద్రుని వేడుక చెలికాఁడు
హరిశ్చంద్రుఁడు—అయోధ్యాపురాధీశుఁడు
చంద్రమతి—హరిశ్చంద్రుని భార్య
లోహితాస్యుఁడు—హరిశ్చంద్రుని కొమారుడు
సత్యకీర్తి—హరిశ్చంద్రునిమంత్రి
భద్రుఁడు, పాలకుఁడు—భటులు
మాలెతలు—విశ్వామిత్రుని వనపాలకురాండ్రు
జనమిత్రుఁడు, కామపాలుఁడు—అయోధ్యాపురపౌరులు
నక్షత్రకుఁడు—విశ్వామిత్రుని శిష్యుఁడు.
దంతఘాతకుఁడు—విశ్వామిత్రప్రేరితుఁడగు రాక్షసుఁడు
కపాలకుండలుఁడు—పిశాచరాజు (భేతాళుఁడు)
కాలకౌశికుడు—చంద్రమతిని వెలకుగొన్న కాశీపురబ్రాహ్మణుడు
కలహకంటకి—కాలకౌశికుని భార్య
వీరబాహువు—ప్రేతభూమికధికారి
వీరదాసు—వీరబాహువు హరిశ్చంద్రుని కొసఁగిన మాఱుపేరు
మధుదాసుఁడు—వీరదాసుని యనుచరుఁడు
భీషణుఁడు, తామ్రాక్షుఁడు—కాశిరాజుభటులు
ప్రతాపచంద్రదేవుఁడు—కాశీపురాధీశుఁడు
శివుఁడు—కైలాసపతి
పార్వతి—శివునిభార్య

శ్రీ

సత్యహరిశ్చంద్రనాటకము

ప్రథమాంకము

శా. శ్రీకల్యాణగుణాకరుండు త్రిజటత్సేవ్యుండు నిత్యుండు సు
శ్లోకుం డాద్యుఁ డతీంద్రియుండు పరమేశుం డప్రమేయుండు లో
కైకాధారుఁడు సర్వశక్తుఁ డమలుం డాద్యంత శూన్యుండు ప్రే
మైకస్థానుఁడునైన దేవుఁ డిడు మీ కత్యంత సౌభాగ్యముల్.

సూత్ర—(తెరవంకజూచి) ఓయీ! స్థాపకా! మీయలంకారము పూర్ణమయినపక్షమున నీవొక్కసారి యిటురమ్ము.

నటు—ఇదిగో వచ్చినాడను. ఈ సేవకుని కేమియాజ్ఞ?

సూత్ర—ఈరాత్రి మనమేమో వీరిని వినోదపెట్టుదుమని విని యీసభవారందఱును మననాట్యశాలకు విజయంచేసి చకోరపక్షులు వెన్నెలనిమిత్తమయి యాసపడి చూచుచున్నట్లు మనవంకనెట్లుచూచుచున్నారో చూడు. ఈ వేసవికాలపు సెలవులలో నొకయపూర్వనాటక మాడి పురజనులను సంతోషపెట్టెదమని యీవరకే ప్రకటన చేసి యున్నాము గనుక, మనమిప్పుడాలస్యము చేయక యీనూతన హరిశ్చంద్ర నాటకమును ప్రయోగించి వేడుక చూడవచ్చిన వీరి డెందముల నానందింపఁ జేయుదము.

నటు—సరిసరి! చక్కగాఁ జెప్పినారు. నాటకప్రయోగమునందు బాలప్రాయులమయిన మనమెక్కడ? స్తనశల్య పరీక్షచేసెడి యీమహాసభ్యులహృదయరంజన మెక్కడ? ఈమహాసభను సంతోషపెట్టగలవారెంతటి శక్తివంతులు కావలెను?

సూత్ర—గుణగ్రహణైకపారీణులైన వీరికడ మన మింత మాత్రమును భయపడవలసిన పనిలేదు. ఆటపాటలయందు మన యొద్ద నెన్నిలోపములున్నను వానిని పాటింపక ముగ్ధజనసమాదరణపరాయణులయిన వీరు మనయందలి వాత్సల్యాధిక్యముచేత మన గుణలేశములనే మెచ్చి సంతోషపడుదురు సుమా. అట్లుగాక వీరొకవేళ మన లోపములను జూపినను మన కది శ్రేయస్కరమే యగును. ఎట్లన—

క. రసికులు కానిమనుష్యులు
పొసఁ గన్వీక్షించి మెచ్చి పొగడుటకంటెన్
రసికు లగువార లారసి
పస లేదని తెగడుటెంతో వాసియొసంగున్. 2

నటి—అదిసరేకాని కాళిదాసాది మహాకవులచేత రసవంతము లయిన మృదు మధురవాగ్గుంభనలతో రచియింపఁబడిన రమ్యతరములయిన ప్రాచీన గీర్వాణనాటకము లనేకము లుండగా, దేటతెలుగు మాటలతోఁ గూర్పఁబడిన యీ నవీననాటక మిప్పుడు వీరి మనసుల కెక్కఁగలదు!

సూత్ర—మనమీవిషయమునను శంకింపవలసినపనిలేదు. ప్రౌఢకావ్యములరుచి మరఁగిన నవరసరసికులకు సహితము బాలుర ముద్దుమాటలు హృదయ రంజకములు కాకుండవుసుమా! అదిగాక, యభిజ్ఞులైనవారెప్పుడును సారస్య మెందున్నను గ్రహించి యాదరింతురుగాని యిదిపురాతన మనియు నాలోచింపరు. అందుచేతనే కవికులసార్వభౌముఁడయిన కాళిదాసుఁడు మాళవికాగ్నిమిత్రమను నాటకరాజము నందుఁ బూర్వము,

ఉ. ప్రాఁతది యన్నకారణముఁ బట్టియొసర్వము మేల్మిజెందునే?
నూతనమన్న హేతువున న్యూనతఁజెందు నెక్రొత్తవన్నియున్

ఖ్యాతిగనుత్తముల్గుణము నారసి మంచి గ్రహింతురెప్పుడున్
భ్రాంతవె మంచి వందు రవిమర్శితఁ గేవల మూఢమానవుల్ 3

అని చెప్పియుండలేదా? ఇది కాళిదాసాదుల మహా నాటకరత్నముల వలె నంత మనోహరముగా నుండకపోయినను నిత్యసత్యవ్రతము చేతఁ బ్రఖ్యాతి చెందిన శ్రీహరిశ్చంద్ర మహారాజచంద్రుని పవిత్ర చరిత్రమగుటచేతఁ దత్కథామృతపానమునందలి యపేక్ష చేతనైనను సభవారు దీనినంగీకరించి యాదరింపకపోరు. లోకములో సత్పురుషుల కర్ణములకు నీతికథాశ్రవణముకంటె మధురమయినది మఱియొకటి యుండదుగదా?

నటు—మీరిప్పు డెప్పటిదో కృతయుగవార్త సెలవిచ్చుచున్నారు. మీరన్నది పూర్వకాలపుమాట గాని యీకలికాలములో నీతివాక్యములయందు బద్ధాదరులగువారెవ్వరున్నారు!

సూత్ర—నీవు బుద్ధిమంతుఁడవే కాని యీవిషయములో నీబుద్ధిభ్రమసిపోయినది. ఇదియెంత కలికాలమయినను నీతి యిప్పటికిని మొదలంటఁజావలేదు. ధర్మస్వరూపుఁడయిన భగవంతుఁడు పయినుండి పరిపాలించుచున్నంత వఱకును లోకములో నీతియెప్పుడును నిర్మూలము కానేరదు. దుర్నీతియెంతప్రబలముగా నున్నను నీతియే యెల్లప్పుడు బ్రజల యుల్లములమీఁద రాజ్యము చెల్లించుచుండును. అవివేకప్రేరణముచేత నీతివర్తనమును గొందఱు విడిచినంత మాత్రమున దానిమహిమ యెక్కడపోవును.

ఉ. తామిల నీతిమార్గమును దప్పిచరించెడువారుకూడ నీ
భూమిజనంబు తమ్మెపుడు ప్రోజ్జ్వలనీతిపథానువర్తులం
చే మెయి నెంచునట్లునటియింతురు వేషమువూని భూమిలో
నో మహితాత్మ! చాలదెయిదొక్కటె నీతిబలంబుచాటఁగన్. 4

నటు—మీరు నీతిమార్గప్రభావము నెంతగావర్ణించుచున్నను, నాప్రత్యక్షానుభవమునుబట్టి చూడఁగా లోకములో దుర్నీతియే యధికసంఖ్యాకుల మనస్సులను లోఁబఱచుకొని యధికారము చెల్లించుచున్నట్లు కనఁబడుచున్నది.

సూత్ర—నీవన్నట్లు దుర్నీతి యెంతదూరము వ్యాపించి యుండఁజేసి కానిమార్గము పట్టించుచున్నను, అది దొంగవలె నడఁగి యుండి చాటునఁ బనిచేయ వలసినదే కాని బహిరంగముగాఁ దల యెత్తుకొని యెప్పుడును నిర్భయముగాఁ జరింపనేరదు.

చ. వినుపగలీశ్వరుం డిడిన వెల్తురులోఁ దలచూపనోడి మూ
లనడఁగి రాత్రిఁ జీఁకటిమెలంగెడుక్రూరమృగంబుకైవడిన్
దనజయవేళయందు సహితమ్ముబయల్పడలేకచాటునన్
బనియొనరించుఁ జూ వెభయభావముతో నవినీతియెప్పుడున్. 5

ఇంకొక్కవింతవినుము. అంతరంగమున దుర్నీతికి దాసులయి దాని కనవరత శుశ్రూష చేయువారు సహితము బహిరంగముగా దుర్నీతిని సేవింపనొల్లక నీతినే గౌరవించి భూషించుచు, తమ్మెవ్వరయిన నీతిమాలిన వారని పలికినంత మాత్రమున వారిమీఁద మండిపడు చుందురు. ఇందువలననే నీతియొక్క పూజ్యతయు గౌరవాధిక్య మును నీకు వెల్లడి యగుచుండలేదా? అదిగాక యెంతటి నీతిమాలిన పరమ నీచులకయినను నీతియందును నీతిమంతుల యందును గౌరవ మును ప్రేమయును బరమాదరమును నుంచుట సహజ గుణముగా నున్నది.

సీ. అగౌరవాదుల కారయ ధర్మంబె కారణంబియ్యెలఁ గాదె యేని
దీర్ఘ కాలముక్రిందదివి కేగియున్నట్టిరామునినాధర్మరాజునిపుడు

దేవసన్నిభులఁగ భావించి పూజింప వారిసచ్చరితల గారవింప
మహిమీఁదవారలుమనకు జేసిన యట్టియతులోపకార మేదైన
మనము రావణు దుర్యోధనునిఁగరంబు [గలదే?
దూషణ మొనరించి ద్వేషింపఁ దొల్లివారు
మనకు నపకార మిమ్మహీమండలమున
నెప్పుడైనను జేసిరే యించుకైన? 6

ఉ. సీతవిపత్తులంబొరలి చేడ్పడెనన్నపు డార్తి చెందగా,
సీతమహోపకారమిటఁ జేసినదేది జగజ్జనాళికిన్?
త్క్ష్మాతలమందు శూర్పణఖ కష్టపరంపర చెందెనన్నచోఁ
జేతములంజెలంగ నదిచేసినదేది మహోపకారముల్? 7

లోకములో నెప్పుడును స్థిరమయిన గౌర వాదరములకు జనుల నుగుణ సుచరితలు పాత్రములగునుగాని యవిలేని కేవలధనాధి కార సంపదలు కావుసుమా!

గీ. గుణవిహీనుఁడు సామ్రాజ్య గురుతఁగన్న
నసుధవానికి స్థిరగౌరవంబు రాదు;
ధరణిలోపలదారిద్ర్య దశగన్నఁ
గలుగు గుణవంతునకె స్థిరగౌరవంబు. 8

నటు—మీరిప్పుడువచ్చిన కార్యమును మఱచి ధర్మోపన్యాసములు చేయుచున్నారు. ఈసభవారో, కాలహరణమున కోర్వలేక త్వరపడుచున్నారు. నన్నిప్పుడు పిలిచిన కార్యముసంగతి తలఁపున నిలుపుఁడు.

సూత్ర—ఓహో! నేనిప్పుడు ధర్మప్రసంగాదర పరవశుఁడనయి ప్రస్తుతకరణీయమును మరచిపోయితినిగదా! ఇదిగో చూడుము.

ఉ. ఇంద్రసమానభోగులు కవీంద్రులు విత్తపతుల్గురుల్బుధుల్
సాంద్ర యశస్కులై యిచటసభ్యులునిండి చెలంగఁగాహరి

శ్చంద్రుని గూర్చివింతగఁ బ్రసంగము చేయుచు నుండినట్టి దే
వేంద్ర సభాగృహంబుగతి నీసభ శోభిలుచున్న దెంతయున్. 9

ఇఁక వేగిరము పోయి మన యపూర్వ నాటక ప్రయోగముచేత మన మీ సభారంజన ప్రయత్నము చేయుదమురమ్ము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇదిప్రస్తావన.

రంగము—ఇంద్రసభ.

[సుధర్మాసనంబునఁగూరుచుండి దేవేంద్రుఁడును, జయంత బృహస్పతి ప్రభృతి ప్రకృతివర్గమును, వరుణ కుబేరాది దిక్పాలకులును, అత్రిగౌతమాగస్త్య వశిష్ఠ వామదేవ కశ్యప నారద విశ్వామిత్రాది మహర్షులును ప్రవేశించుచున్నారు.]

ఇంద్రు—(బృహస్పతివంకఁజూచి) ఓయాచార్యోత్తమా! ఏమి యీమధుర్యము! రచియించినప్పుడు మీరెంత యానందము పొందియుందురో కాని మే మిప్పుడీవాచస్పత్య నీతిశాస్త్రమును కర్ణ రసాయనముగా వినుచున్నకొలఁదిని క్రొత్తచవులుపుట్టి మాకర్ణములు చరితార్థములగుచున్నవి.

ఉ. భూతలమందు స్త్రీలయెడ, బుణ్యవివాహములందు బ్రాణమున్
భూతియు మానముం జెడెడుపొందున, గోద్విజరక్షణార్థముల్
నీతియటంచుబొంకుమని నేర్పినశుక్రుని నీతినవ్వి, స
న్నీతిగ మెచ్చిరిమ్మునులు నీకృతిలోని విశుద్ధనీతినిల్. 10

చెవులొగ్గి ఈమహర్షులు మహాదరముతో విన వేచి యున్నారు. ఏదీ తరువాత పద్యమును జదువుఁడు.

బృహ—ఓమహేంద్రా! ఇటువంటి యపూర్వదివ్యసభలోఁ ద్రిలోకాధినాథులైన దేవరవారును, కేవలధర్మశాస్త్రకారులయిన జడదారులును విని యీపరికారముగా శ్లాఘించుటచేత నాగ్రంథ మిప్పుడుగదా పావన మయినది! ఇఁక నేను నీతిశాస్త్రప్రణేతలలో ధన్యతముఁడను. ఇదె యీపైపద్యమును జిత్తగింపుఁడు.

చ. కులసతిబాసినన్, సుతుఁడుకూలిన, నాపదలెన్నివచ్చి త
న్నలమిన, మానభంగమయినన్, సిరిపోయిన, రాజ్యమూడినం

జెలులుత్యజించిరేని, మద కసింగొని ప్రాణముతీయవచ్చినం,
బలుకఁగరాదుచూ వెఱణుమాత్రమసత్యముమర్త్యుఁడెప్పుడున్ 11

వశి—ఓహో! ఈనీతివాక్యము దేవతా శ్రేష్ఠులును శిరసా వహించి శ్లాఘింపఁ దగియున్నదిగదా! మేలు! ఇట్టి నీతివాక్య రత్నముల కాకరమైన యుత్తమశాస్త్రమునురచియించిన మహానుభావుడు దేవగురుఁడనిపించుకొనుటకుఁ దగినవాఁడే.

విశ్వా—(తనలో) ఏమీ! ఈముదిబ్రాహ్మణుఁడు బ్రహ్మసృష్టికి ప్రతిసృష్టి చేయఁజాలిన నేనును, అఖండ తపోమహిమచేత నొక్కొక్కఁడే యీలోకముల నాకులపఱుపఁ జాలిన యీమహర్షిసత్తములును, ఉండఁగా మమ్మెవ్వరిని గణనచేయక తపోగర్వముచేత తానేఘనుఁడయినట్లు సభలోముందుగా మాటాడి మాయెడ దిరస్కారభావము చూపుచున్నాఁడు! మాపూర్వవైరమునుబట్టి యీతని మాటయన్న నాదేహము భగ్గునమండుచుండును. ఈసభ చాలించెడి లోపల నేనేదో మిషకల్పించి యీతని గర్వభంగము చేసెదను. (అని తలయూఁచుచున్నాఁడు)

ఇంద్రు—జయంతా! ఏమి యీబృహస్పతిపుణ్యము! అధ్యాత్మవిద్యాగరిష్ఠుఁడైన యీవశిష్ఠుఁడును సకల మహర్షి సమక్షమ్మున నీతని నిట్లుశ్లాఘించుచున్నాఁడు. ఏదీ నీవిందాఁకమందాకిని యందలి పొందామరాకులోఁ బొదివి తెచ్చిన యాసుందర మందార ప్రసూనదామ మిటుతెమ్ము. నేనది యీబృహస్పతి కంఠమునవైచి దానిని సార్థకపఱిచెదను.

జయ—ఇదిగో మందారమాల. ఈతనిమెడ నలంకరింపఁ గలుగుటకిది తప్పక యేదో గొప్పసుకృతము చేసికొన్నది. (అని పుష్పమాల తండ్రిచేతి కిచ్చుచున్నాఁడు.)

ఇంద్ర—(పుచ్చుకొని బృహస్పతి మెడలో వేయుచు) ఓగురుసార్వభౌమా! మీ రిప్పుడు చదివినపద్యమునకుఁ ద్రిలోకాధిపత్యము నిచ్చినను మీ యోగ్యతకుఁ జాలినదిగా నుండదు. అయినను భక్తిపూర్వకముగా నిచ్చెడి యీపుష్పదామమును శిష్యవాత్సల్యముతో నంగీకరించి యీగ్రంథరచనచే మీ కాచంద్రార్కముగాఁ గలుగఁబోయెడు ధవళకీర్తికి సూచకముగాఁ గంఠమున ధరింపుడు.

బృహ—త్రిలోకాధిపతులయిన దేవరయంతటివారు సమస్తలోక పాలదత్తోప సిరగ్రహణ ప్రశస్తములయిన దివ్యహస్తములతో స్వయముగాఁ బుష్పమాల మెడను వేసి సేవించెడి యసాధారణ గౌరవమును నేనిప్పుడు పొందుచుండఁగా నాకుఁ ద్రిలోకాధిపత్యమేల కావలెను! నా యందలి మీ నిర్హేతుకజాయమానకటాక్షముచేత నేను జరితార్థుఁడ నయినాను.

ఇంద్ర—ఎదుట జెప్పిన ముఖస్తుతిగాఁ దోఁచు నేమో కాని యేసత్కారము జేసిన మీయర్హతకుఁ దగియుండునో నేనూహింపజాలకున్నాను. మీరు చెప్పిననీతి వాక్యము సర్వజన సమాదరణీయమయిన దే కాని దాని నాదరించుట మాత్ర మెవ్వరికిని పూర్ణముగా సాధ్యము కాదని నాకుం దోఁచుచున్నది.

బృహ—లోకములో నసాధ్యమయిన నీతిని విధించుటవలనఁ బ్రయోజనమే లేదు. శాస్త్రమున విధింపఁబడు ధర్మ మెప్పుడును సర్వజనాదరణ సాధ్యముగానే యుండవలయును. దేవరవారు సెలవిచ్చినట్లుగా లోకములో నీతు లుపదేశించు వారివలె ననుష్ఠించువారంతగాఁ గానరాక పోవుచుండుటనుబట్టి తమ కట్టి సందేహము పుట్టుటకు హేతువయినది. కాని, విమర్శతోఁ జూడఁగా నేనిప్పుడు సత్యవిషయమున విధించిననీతి యాచరింప మనసుగలవారి కందరికిని బరమసాధ్యమే కాని యసాధ్యమెంతమాత్రమును గాదు. అయినను

నీతులుచెప్పుటవలె నడుచుకొనుటమాత్రమంత సులభముకాదని నేనె యొప్పుకొనెదను.

చ. పరులకు నీతులం గఱపువారలు లక్షలుఁ గోట్లు నుందు; రెం
దరసినలక్షకోఁ బదువురైనను నుండరు చెప్పినట్ల యా
చరణ మొనర్చువారు; బలశాసన అయ్యుపదేశమట్ల యా
చరణయుఁ దేలికై తగిన, స్వర్గము కాదె సమస్తభూమియున్? 12

ఇంద్రు—ఓగురువర్యా! నాచిన్న విన్నపంబొకటి చిత్తగింపుడు.

చ. పదువురు కారు, భూతములపై మతిలక్షకు నొక్కఁడైనను
వెదకఁగ గష్టముల్తొడరు వేళను సత్యముతప్పకుండువాఁ
డొదవునొ బొత్తిగా నొదవఁడో యని సంశయమయ్యెడిన్మదిన్
వదలకసత్యమే యెపుడుఁ బల్కుట దుష్కరమంచు నెంచెదన్. 13

ఓమహర్షులారా! మీయభిప్రాయమేమి? నాయభిప్రాయము సరి కాదని తోఁచినపక్షమున త్రికాలవేదులయిన మీరెఱుంగనివారు ముల్లోకములయందును లేరుగాన వెనుక చన్నవారిలోఁ గాని యిప్పుడున్న వారిలోఁ గాని నిరంతరసత్యవాక్య ధురీణుఁడయిన నీతివిద్యా పారీణుఁడెవ్వఁడయిన మీ బుద్ధికి గోచరుఁడగునేని వ్రేలు మడఁచి యొక్కని పేరుచెప్పుఁడు.

అగ—(క్రిందచూచుచు నేలవ్రాయుచున్నాఁడు)

గౌత—(మీఁదుచూచుచు నాలోచించుచున్నాఁడు.)

అత్రి—కశ్యపునిముఖమువంకఁ జూచుచున్నాఁడు)

కశ్య—వామదేవునికి కనుసైగచేయుచున్నాఁడు)

వామ—(నారదునిగోఁకుచున్నాఁడు.)

నార—(వశిష్ఠునితోఁజూపి) నీవుత్తరమిమ్ము (అని తలయెగుర వేయుచున్నాఁడు)

వశి—(ముందునకు జరుగుచున్నాఁడు.)

విశ్వా—(తనలో) ఏమి యీతని సాహసము! తపోమహిమ చేత ముల్లోకముల నల్లలాడింపఁగల మేమందఱము నిటనుండఁగా మరల నితఁడేయిప్పుడును దానేమో చెప్పవలెనని ముందుకు జరుగుచున్నాఁడు.

నార—(ఋషులవంకఁజూచి) ఈమహేంద్రుఁడు మీవలనఁ దనప్రశ్నకుత్తరము గానక తహతహ పడుచున్నాఁడు. ఓవశిష్ఠా! తక్కినవీరివలె నీళ్ళునములక జపసమయమునందు మాత్రమే కాక యీసభయందునుమౌనముద్ర ధరియించియున్న వీరి కందఱికిని సిగ్గు వచ్చునట్లుగా నీవే వేగిర మేదో చెప్పు.

విశ్వా—(తనలో) ఏమి యీనారదుఁడు మమ్మెత్తిపొడుచుచున్నాఁడు!

వశి—ఓదేవాధీశ్వరా! నీవడిగినరీతి జగన్నుతుఁడయిన నిత్యసత్యవ్రతుఁడొక్కఁడిప్పుడు నాకన్నులకుఁ గట్టినట్టు పొడకట్టుచున్నాఁడు. ఎప్పటివానినో యిప్పుడు చెప్పనేల? ఈవర్తమాన కాలమందున్న మహాత్మునినే చెప్పెదను వినుము.

వామ—(ఋషులతో రహస్యముగా) ఇప్పుడితఁడు మనలో నెవ్వరిపేరైనఁ జెప్పునేమో!

గౌత—(తనలో) నాపేరు చెప్పిన బాగుండును.

ఇంద్రు—వశిష్ఠా! అట్టియాడితప్పని పురుషరత్నము పేరుగా నోచినపుణ్యాక్షరము లేవో నాచెవుల వేసి కర్ణోత్సవముచేయుము.

వశి—భూకాంత కలంకారమున సౌందర్యరాశియై సమస్త ప్రశస్తవస్తుసంపదల చేతులనునిస్తులంబయి యోధజనాసాధ్య మయిన యయోధ్యానగరము ముక్తిదాయకములయిన సప్తపురముల లో నగ్రగణ్యమయి భూలోకమున నున్నసంగతిమీరెఱిఁగినదే కదా?

ఇంద్రు—మేమది యెఱుఁగుదుము. అదిమాకాప్తులయినకోసల దేశాధీశ్వరులకు రాజధాని.

వశి—ఆపుణ్యపురమున కధీశ్వరుఁడయి, అనన్యసామాన్య విక్రమధురంధరుఁడై, సకలసద్గుణబంధురుఁడయియున్న హరిశ్చంద్రుడనుసార్వభౌముఁడు తన యుదార్య శౌర్యముచేత సప్త ద్వీపములను జయించి, రాజాధిరాజయి, అవక్రపరాక్రమంబున భూచక్రమెల్ల నేకచ్ఛత్రముగాఁ బాలించుచున్నాఁడు. అతఁడుస్వచ్ఛకీర్తులయిన షట్చక్రవర్తులలోను బ్రథమ గణ్యుఁడు. అగణ్యపుణ్యుఁడు ఆటల యందును బొంకెఱుఁగని పరమసత్యనిరతుఁడన్న లోకములో నతఁ డొక్కఁడే.

విశ్వా—(తనలో) ఆహా! మాక్షత్రియ వర్ణములో వర్ణనీయుడయిన యిటువంటిసత్యశీలుఁ డున్నాఁడని యింద్రసభలో వర్ణించుటచేత నేనిప్పుడు గర్వపడుచున్నాను. అట్టిసత్యవ్రతాదరణ పరాయణులు మాక్షత్రియకులమునందుఁ గాక మఱి యెందుందురు? బ్రహ్మర్షి నయినను దొంటికులాభిమానము నన్నిప్పటికిని విడువకున్నది గదా! ఈచక్రవర్తి మూలమున మారాజవంశముకీర్తి కెక్కినదని లోపల నేనెంతపరమానందభరితుడనై యున్నను, బ్రహ్మ విద్యాధురంధరుల మయిన మేమిందఱ మిక్కడనుండఁగా మమ్మెవ్వరిని లక్ష్యము చేయక యీతఁడు స్వతంత్రమువహించి మేమందఱమును జేతకాని వార మయినట్టు తాను ముందునిలిచి పలికిన యవమానముగాడ నా మనస్సు నొకమూల వేధించుచున్నది. ఇప్పు డీతని గర్వసంహారముచేసి నాపూర్వవైరమును సాధించుటకు సాధనమేమున్నది?

నార—ఓవశిష్ఠా! నీవే నామనస్సువచ్చిన వాడవు. తామే సర్వజ్ఞులమని విఱ్ఱవీఁగుచుండెడి యీవిశ్వామిత్రాదుల గర్వమంతయు నడఁగి వీరికి సిగ్గువచ్చునట్లుగాఁ జెప్పినావు.

విశ్వా—(తనలో) ఏమీ! ఈనారదుఁడు కూడ మొదల నాపైనే యెత్తుచున్నాఁడు! ఇంతకు వచ్చినతరువాత నింక నూరకుండఁ

గూడదు. ఈనారదుని కుటిలవాక్యములకన్నను నాపూర్వవైరమే యీబ్రాహ్మణుని బరాభవింపుమని నన్ను వేయివిధములఁ బ్రేరేపించుచున్నది. కాని నా కుపాయముమాత్రము తోఁపకున్నది.

ఇంద్రు—ఓవశిష్ఠా! ఆరాజు కొంతవఱకు సత్యసంధుఁడే కావచ్చునుగాని నీ విప్పుడాతని నత్యధికముగా వర్ణించుచున్నావేమో యని నాకు సందియము తోఁచుచున్నది.

వశి—నేఁజేసిన దతివర్ణన కాదు. ఆమహారాజుయొక్క సత్యసంధతకు నావర్ణనము చాలనిదయ్యెను గదాయని నాకు సిగ్గగుచున్నది.

విశ్వా—(తనలో) ఇప్పు డీయింద్రుఁడొక యుపాయము తోఁపించి నాకుమార్గదర్శియగుచున్నాఁడు. నేనాహరిశ్చంద్రుఁడు సత్యసంధుఁడు కాఁడని వివాదము పెట్టుకొని యీతనిని బరాభవించెదను. అదిగాక నేనిప్పుడీతని వచనమును బూర్వపక్షముచేసి చెర్పపెంచుటచేతఁ గూడ హరిశ్చంద్రుని సత్య నిత్యతయే సిద్ధాంతమయి మారాజవంశమున కంతకును మఱింత వన్నెయు రావచ్చును. కాఁబట్టి నేనిప్పుడు సంకోచింపవలసిన పనిలేదు. (ప్రకాశముగా) వశిష్ఠా! ఇంతకుమున్ను నీవీపురందరుని ముందఱ నేమన్నావు? పరాకుగావిన్నాను. నీవిప్పు డెవ్వనినో నిత్యసత్యవ్రతుఁడని కైవారము చేసినావే వానిపేరేదీ, యింకొకసారి చెప్పుము.

వశి—విననిష్టమున్నచో నామహామహుని పేరు మనపాపపరిహార మగునట్లుగా నీకవేయిమాఱులు చెప్పుమన్నను చెప్పెదను. జగద్విఖ్యాతయశస్సాంద్రుఁడగు నారాజచంద్రుని పేరు హరిశ్చంద్రుఁడు, హరిశ్చంద్రుఁడు, హరిశ్చంద్రుఁడు.

నార—ఓవిశ్వామిత్రా! మునిజనవరిష్ఠుఁడయిన యీవశిష్ఠుఁడు దేవసభామధ్యమున నిర్భయముగా ముమ్మాటికిని హరి

శ్చంద్రుఁ డని చెప్పుచున్నాఁడు. ఇఁక నీచేత నగు నేని హరిశ్చంద్ర సార్వభౌముఁడు సత్యవాక్య ధౌరేయుఁడు కాఁడని సాధింపుము.

ఇంద్రు—(తనలో) ఓహో! ఇతఁ డెప్పుడును గలహప్రియుఁ డుకదా! కలహ విద్యావిశారదుఁ డయిన యీనారదుఁడు వీరికి రోషమెక్కించి యొండొరులను బురికొల్పుచున్నాఁడు. ఇతనికిఁ గలహ మున్నపక్షమున వేఱే భోజన మక్కఱ లేదు. అందుచేతనే కలహ భోజనుఁ డన్న పేరితనికి సార్థకముగాఁ జెల్లుచున్నది.

విశ్వా—ఏమేమీ! అఖర్వరాజ్య గర్వాంధుఁడయి కన్ను గానకున్న యాహరిశ్చంద్రుని నా యీమునులెల్ల వినుచుండ జంకులేక నీవు నాముందఱ సత్యసంధుఁడని పేర్కొనుచున్నావు? ఇంద్రుని యెదుట మహాసభలోఁ బ్రజ్ఞలకయి యీరీతిగాఁ గల్లలేల యాడెదవు? ఉగ్గుపాలనుండియుఁ బరవంచనమే కులవిద్యగా నభ్యసించెడి రాజు లెక్కడ? సత్యవాక్యము లెక్కడ? చాలు ఇంతట నూరకుండుము. ఈమాట లెవ్వరయిన విన్న నవ్విపోదురు. మారాజవంశమునఁ బుట్టిన హరిశ్చంద్ర మహీకళత్రుని చరిత్రమును నాకంటెను నీ వెక్కువ యెఱుఁగుదువా? (అని కన్నులెఱ్ఱచేసి చూచుచున్నాఁడు)

ఇంద్రు—(తనలో) అయ్యో! ఇతఁడు కోపమునే ప్రధానముగాఁ జూచుకొనుచున్నాఁడు కాని మఱియేమియు నాలోచింపకున్నాఁడు.

వశి—తాటాకుల చప్పుళ్ళకుఁ దోడేళ్లు బెదరవు. సూర్యవంశపు రాజులకెల్లను కులగురువైన వశిష్ఠముందఱనా నీబింకములు కనఁబఱిచెదవు? ఇఁకనీబెదరింపు లటుండనిచ్చి న్యాయమునకురమ్ము. ఆడితప్పనివాఁడన్న లోకములో నాహరిశ్చంద్రుఁ డొక్కడే. నీవాతని నొక్క రాజసామాన్యుఁ డనుకొనుచున్నావే కాని సాధుకీర్తియైన యాచక్రవర్తి మహత్త్వము నించుకంతయు నెఱుఁగకున్నావు.

విశ్వా—కొలువులో నీవిచ్చకములకయి కల్లలాడుటయే కాక యెఱుఁగమని మాయందజ్ఞానమునుగూడ నారోపించుచున్నావుగా! సరిసరి! నీమాటలవలననే యిక్కడ నీగుట్టంతయు బట్టబయలయినది. నీవు మొదటినుండియు సూర్యవంశపు రాజులకెల్లను బురోహితుఁడవయి వారిసొమ్ము తినుచుండుటచేతనే చీకుకుఁ జేవకల్పించి నీవిప్పుడాతనిని బట్టువలెఁ బొగడుచున్నావు. ఇందున్నవారిలో నీస్తోత్రపాఠములు విని మోసపోవు వారెవ్వరును లేరు. ఇంతటివాఁడు లేఁడని యీమహాసభలో నిన్నందఱును మెచ్చుకొందురని కాఁబోలు, నీవీ కల్లప్రజ్ఞలు ప్రకటించుచున్నావు. పిలువని పేరంటముగ నీకీకంఠశోషణ మెందుకు? నీవే ప్రత్యుత్తరము చెప్పుమని నిన్నీపురందరుఁడేమయిన బొట్టును గాటుకయుఁ బెట్టి పిలిచి ప్రార్థించినాఁడా? మహాతపోధనులైన యీమునులందఱు నూరకుండఁగా ముందువచ్చి చెప్పుటకు నీ కీయహంకార మేల? నీపలుకు లీ శచీధవుని చెవులకుఁ జవిగానుండిన నుండనిమ్ము. మాకు మాత్రము హాస్యాస్పదములుగా నగపడుచున్నవి. పురోహితత్వముచేయు నీవే కాని యీరాజును మే మెఱుఁగమా! నీవూరక గోరంతలు కొండంతలుచేసి యేల కొనియాడెదవు?

ఉ. చిక్కనిపాలుఁ బాయసముఁ జేరల నిండ ఘృతంబు, జుఱ్ఱుచున్
జక్కెర రుచ్యభక్ష్యములె సారపుమాంసపుఁ గూరలున్ సదా
మెక్కుచుఁ గ్రొవ్వి సంపదల మిక్కిలి త్రుళ్లెదు మేదినీపతుల్
నిక్కముతప్పరంట ధరణింబరిహాసపుమాట యోఁజుమీ.

వశి—(కోపదృష్టితోఁ జూచుచు) ఓయీ! విశ్వామిత్రా! వినుము. సభలో నెవ్వరయిన నొకధర్మసందేహ మడిగినప్పుడు తెలిసినవారుండి సదుత్తరమీయకుండుట ధర్మము కాదుగనుక, ఇప్పు డీయింద్రుఁ డడిగిన ప్రశ్నకు మీఱు చెప్పక యొకరి మొగము

లోకరు చూచుకొనుచు మీరందఱు నూరకుండఁగా నెఱిఁగినవాడ నగుటచేత నే నుచితోత్తరము నిచ్చినాడను. పైత్యరోగిజిహ్వకుఁ బంచదారయుఁ జేఁదయినట్లు నిర్నిమిత్తద్వేష వివశుఁడ వయియున్న నీదృష్టికి నేనుత్తరము చెప్పుటయు దప్పిదముగా నే కనఁబడుచున్నది. ఈవిధముగా వ్యర్థప్రలాపము లేల ప్రేలెదవు? సముద్రము లంఘించిన హనుమంతుని ముందర నా కుప్పిగంతులు? నీప్రతాపములు నాముందు సాగిరావు. గరుత్మంతునితో నూరఁబిచ్చుకలను సాటి తెచ్చునట్లు నీవిప్పు డాసంతత సన్మార్గవర్తి యయిన హరిశ్చంద్రచక్రవర్తిని సామాన్య రాజన్యాధములతో సరిపోల్చుచున్నావు. లోకములోని రాజలోకము నెల్లను గైకొన్నను వారి నందఱిని కలిసి యారితని సత్యములో సహస్రాంశ మయిన నుండునా?

ఉ. సందియ మింత లేక బలశాసన దివ్యసభాంతరంబునం
దందఱు నాలకింప విన వర్జ్యము కాని యసత్యవాక్యముల్
నిందయొనర్చె దీవు ధరణీధవచంద్రుని; నింతమాత్ర నే
యిందలివారు మెచ్చుదురె యిప్పుడు నిన్నిటఁ? దాపసాధమా! 15

ఉ. ఎంతయుఁ బాతకం బొడవు నిట్టిదురుక్తులు వించు నున్న; నే
డింతటతోనె యానృపకులేశ్వరు సూనృతవాఙ్మహత్త్వ మా
వంతయులోపముం గనునె? యారయ వించుకయైన; దీనకొ
క్కింత త్వదీయనైజగుణమే యిట వీరి కెఱుఁగవచ్చెదుర్. 16

విశ్వా—(పటపట పండ్లుకొఱుకుచు)

ఉ. క్రొవ్వి, వశిష్ఠ! యేమిటికిఁ గొవ్వున నోరికివచ్చినట్లుగా
నివ్వడిఁ బ్రేలెదీవు? వినుమే నల గాధిసుతుండఁ జుమ్ము; న
న్నెవ్వనిఁగాఁ దలంచి తపుడే మఱపొందితె నన్ను? పంతమే
యివ్వడి వచ్చెనేని, చలియించునె కౌశికుఁ డల్లబ్రహ్మకున్? 17

ఓవశిష్ఠా! తొల్లిపంతము వచ్చినప్పుడు నీసుతశతమును గృతాంత నిశాంతమునకుఁ బంచిన విశ్వామిత్రుని గావ న్నెఱుంగుము.

మ. ఒకరాజాధము నిప్పుడీ విచట నెంతో పెద్దగా జేసి మా
నకవర్ణించెడు సత్యసంధు డనుచున్నా డ్రమోల; చాల్చాలు; నూ
రకయాయాస పడంగ బోకు, మిక విశ్రాంతిం దగంబొందుమా;
యకటా! స్తోత్రము చేయు లే కలసి తత్యంతంబు నీ విమ్యోడన్.

చ. జలనిధి గ్రుక్కఁగొన్న మునిసత్తము డల్లయగస్త్యు డుండ, న
తులు హరికిన్ సహస్ర మొడగూర్చిన గౌతము డీతడుండ, ని
ర్మలమతి నేను నుండ, నిట మమ్ము గణింపక నీవువజ్రితో
బలుకఁగ నేల? మేటివె తపంబున నందరకన్న నీవిటన్? 19

(సభవారివంక దిరిగి)

శా. సందేహం బొకయింత లేదు వినుఁడీ చర్చింప గాలోకమం
దెందున్; లేడు విశుద్ధసత్యనిరతుం డీమాట ముమ్మాటికే
నందున్; కాదనఁ జాలు మేటిమగఁ డెందైనం గలండేని, నా
ముందేఁడీ యిట నిల్చి పల్కు మనుడీ ప్రోద్దామధైర్యంబునన్.

వశి—(లేచి ముందుకువచ్చి పండ్లుకొఱుకుచు) ఓసభాసదులారా! వినుండు. ఆత్మస్తుతియు బరనిందయుఁ ననర్హములేయైనను నేనిప్పు డీబాలీశుని మూలమున నన్ను నే నించుక చెప్పుకోవలసి వచ్చినది. తపశ్శక్తియందలి మాయిద్దరి తారతమ్యములను మీరందఱు నెఱుఁగ బూర్వమా బ్రహ్మదేవుడే నిర్ధారణ చేసియున్నాడు గాన దానధికుడ నని యిప్పుడెంత త్రుళ్ళిపడుచున్నను జగత్ప్రఖ్యాతమయిన యా విషయమును నేనిక్కడ జెప్పవలసిన పనిలేదు. ఈ దురాత్ముడు సభలో నన్ను నిష్కారణముగా నపహసించి దూషించుచు ధర్మదేవతాపరావతారు డని చెప్పదగిన యాహరిశ్చంద్రుని

నెక్కసక్కెములాడి నిందించుచున్నాడు. ఆబోతు అంకెవేసినదని సింహ మెప్పుడయిన బెదరునా?

మ. వినుఁడీ, సభ్యులు! మీరు నాపలుకు లీ విశ్వంబు తార్మాఱుగా
జనినన్ సూర్యుడు నగ్ని చల్లపడినన్, సంద్రంబు లొక్కుమ్మడిన్
జనముల్ భీతిల నెండిపోయిన, హరిశ్చంద్రుండు సత్యంబు పే
ర్మిని దప్పం డని నిల్చి పల్కెద నిదే మీరంద ఱాలింపగన్.

చ. పరసతులెల్ల తల్లులు, స్వభావ గుణంబులు ధర్మవర్తనల్
పరమసుహృత్తు సూనృతము, బంధుచయంబు జగజ్జనంబు స
త్కరుణ విభూషణంబు, సముదంచిత శాంతత విత్త, మట్టి యా
నరపతి స్వప్నమందయిన నవ్వుల కయినను గల్లలాడునే?

ఇంద్రు—(నారదునితో రహస్యముగా) ఓ దేవమునిపుంగవా! నీవంతకంతకు గోపములురూపములు దాల్చినట్లు రౌద్రమూర్తులయి మత్సరము హెచ్చనొకరి నొకరు నిందించుకొనుచున్నారు. వీరియాకారములు చూడఁగా నాకు భయ మగుచున్నది. నీ వేలాగున నైన వీరి నిప్పుడు వారించి శాంతచిత్తులం జేయుము.

నార—(ఇంద్రునితో రహస్యముగా) మనము వారించినను వీరిప్పుడు ప్రశాంతులగువారు కారు. ఈమునివృషభు లిద్దఱును గోపావేశముచేత దేహములు తెలియక బలిసి క్రొవ్వియున్న యాఁబోతులవలె అంకెలు వేయుచు నొకరిమీఁద నొకరు దుముకుచు, గయ్యమునకుఁ గాలు ద్రవ్వుచున్నప్పుడు మనము వలదన్న మరలుదురా? ఎవ్వరికో యొకరికిం బరాభవము సంభవించినతరువాత మనప్రార్థన మక్కఱలేక తమంతనే వీరూరకుందురు. అయినను సమయము చూచి యీవిశ్వామిత్రుని శాంతస్వాంతునిఁ జేసెదను.

విశ్వా—(వసిష్ఠునివంకఁ దిరిగి) ఓరీ దురాత్మా! అతనిని బొగడుటకు నీకొక్క నాలుక చాలదు. నీ నాలుక లిప్పుడు వేయి కావలెను.

ఉ. చాలును జాలు డస్సితివి; సభ్యులు మెచ్చి రయారె నీదు వా
చాలత; యూరకుండు మిఁక; చప్పిడిమాట లివేల? నేను వే
లీలలఁ జిక్కువెట్టి యవలీలఁ ద్రిశంకునిపట్టిచేత వే
వేలు మృషోక్తు లెల్లి యనిపించెదఁ; బన్నిద మేమి? చెప్పుమా.

మ. చని నీ విప్పుడు తిన్నగా నలహరిశ్చంద్ర క్షమాధీశునిం
గని ధైర్యాన్వితుఁ జేయు మాతనిని నీ గర్వోక్తుల న్మాని, నీ
ఘనశక్తిం గొనియాడువాఁడ నటుపై తన్మభర్త ధైర్యంబుతో
నణుమాత్రంబును బొంకకుండిన మదీయానూనయత్నంబునన్.

వశి-మ. అవురా! యేమిప్రతాపవాక్యములు! మాయల్సేయు దే నీవుభూ
ధవునిం దేవుఁడ ధైర్యవంతునిగఁ దొల్తం జేసెఁ బుట్టించుచో;
నవనిం గ్రొత్తగ నొక్కఁడేల యిఁకఁ జేయం ధైర్యధారేయుఁగా
అవలీలం జని చేత నైన ననృతం బాడింపుమా యాతనిన్. 25

ఉ. నీవును నిన్నువంటి యవినీతులు వేఱొకకోటి కూడి యీ
భూవలయంబునం గలుగుబూటకముల్ మటుమాయ లింద్రజా
లావళు లెన్ని పన్నిన, మహాపద లెన్ని ఘటించినన్, నృపున్
గేవలమిథ్య యింత పలికింపఁగ మీతర మౌనె యెప్పుడున్? 26

శా. వేయేడు ల్తలక్రిందు లైన, విను మావిశ్వంభరాధీశ్వరున్
మాయ ల్పన్ని యసత్యమీవు పలికింప న్లేవు; నిష్కారణం
బాయాసంపడ నేల? మానుకొనుమీ వ్యర్థప్రయత్నం బటుల్
సేయుంగా మదికోల్పదేని, త్వరలో సిద్ధించు నీ కోటముల్. 27

(సభవంకఁదిరిగి ఓ సభ్యులారా!

మ. వినుఁడీ నాదుప్రతిజ్ఞ; యీతఁ డలయుర్వీనాథు బొంకింపఁగ
ల్గినచో, నేను గులంబులోన వెలినై, లీలన్ శిరస్సంతయున్
మనుముట్ట న్గొఱిగించుకొంచును, దపోముఖ్య క్రియ ల్మాని, లో
ననుమానింపక వీధులందు ఖరవాహనంబెక్కి యూరేగెదన్. 28

విశ్వా—(సభవంక దృష్టి నిగిడించి)

ఉ. వింటిరె యీదురుక్తులను ? వేలుపులార? మునీంద్రులార! నా
వంటిమహాతపోధనుఁడు పంతము పట్టిన, నొక్కదుర్నృపున్
బంటుతనంబు మానిచి యబద్ధములం బలికించు టెంత? నేఁ
గంటున నానృపాధమునిఁ గష్టముఁ బెట్టి, కలంతు స్వాంతమున్.

చ. అతఁడొకపట్టునన్ మృషల నాడక యుండిన, రాజ్యమంతయుం
జతురతఁ గోలుపుచ్చి, ఘనసంతతదల న్హరించి నెయ్యపున్
సతి నెడఁబాపి పుత్త్రకునిఁ జావఁగ, జేసి, కులంబు కూల్చి, పె
న్వెతలను బెట్టి ధైర్యమును వేయివిధంబుల రూపు మాపెదన్.

ఉ. ఇంచుకయేనతండు చలియింపక బాధల కోర్చి నిల్చినన్
మంచుమలన్ జలాశసతినై బహుకాలము నిష్ఠ నిల్చి యా
ర్జించిన యాతపస్సున నరేంద్రునకర్ధము ధారపోసెదన్?
వంచనకాదు; నేఁ బ్రతిన పట్టితి నిండఱ సమ్ముఖంబునన్. 31

నార—ఓ విశ్వామిత్రా! కోప ముపసంహరింపుము. ఆఁబోతును ఆఁబోతును గుమ్ములాడి నడుమ లేగకాళ్లు విఱుగగొట్టినట్లు మీలో మీరు పంతములుపట్టి నిష్కారణముగా హరిశ్చంద్రుని బాధింపఁ బూనినారేమి? ఇది మీకు బుద్ధికాదని చెప్పి యీ మహేంద్రుఁడు మీ యిరువుర కలహములను వారింపు మనుచున్నాఁడు.

విశ్వా—(కోపముతో) ఏమేమీ! ఈ యింద్రుఁడు శరీరము నిండ వేయికన్నులున్నను స్వపర తారతమ్యమునుగానఁజాలకున్నాఁడు!

నన్ను శాంతింపుమని చెప్పుటకీ శచీకాంతుఁ డెంతటివాఁడు? ఈతని యాజ్ఞకు లోఁబడుటకు నేనీతని సేవకుఁడను గాను. స్వర్గము చుట్టును దిరిగి నిత్యమును వీణవాయించుచు ననుసరించెడు నీవును ఎల్లప్పుడు నిల్లుకాచుకొని దీవించి యాశ్రయించు బృహస్పతియును, ఈతని యాజ్ఞ వినవలెను గాని స్వచ్ఛందవిహారుల మయిన మే మేల వినవలెను? ఈ వెడఁగు మును లందఱును తన్నొక పెద్దఁ జేసి వెఱ్ఱిస్తుతులు చేయుటచే నింతలోనే తలక్రొవ్వి యితఁడు తారతమ్యపరిజ్ఞాన మెఱుఁగఁ జాలకున్నాఁడుగా! తనభార్యయెడ మహాపరాధముచేసినను సహించి యూరకుండుటకు నే నానోరుమాలిన గౌతముఁడ నను కొన్నాఁడేమో? కాదని చెప్పుము. వెనుక నేను స్వర్గమునకుఁ బంపిన త్రిశంకు నీతఁడుదుర్వినీతుఁడయి క్రిందికిఁ బడద్రొబ్బినప్పుడు క్షమించి యూరకున్నదాని కిది ఫలము కాఁబోలును? ఆ యవమానశల్యము నామనస్సున నాటియున్నది. మఱచిపోలేదని యింద్రునకు నీవు స్మరణకుఁ దెమ్ము.

గౌత—నేనిఁక నిట నిలువఁగూడదు. (అని చివాలున లేచి పోవుచున్నాఁడు)

కశ్య—(మునులను సైగచేసిపిలిచి) ఓ తాపసోత్తములారా! ఈ తామసుఁడు వెడఁగులమని మనలనందఱను నిందించుచున్నాఁడు. దుష్టున కెప్పుడును దూరముగాఁ దొలఁగవలెను. మన మీచోటు పాయక మన మొకటియు నీతఁడొకటియు ననుచున్న పక్షమున వివాదము పెరిఁగి యన్యోన్యశాపములవఱకును వచ్చును.

వామ—అవును. మీరు సెలవిచ్చినది సత్యము. వేగముగా మనమిక్కడనుండి తరలుటయే మంచిది. ఈతనికిఁ దగినవాఁడొక్క మనదుర్వాసుఁడే. అతఁడిప్పు డిక్కడ లేఁడు. పోదము రండు.

(అని ఋషులు నిష్క్రమించుచున్నారు)

వశి—(తనలో) ఈమునులందఱు లేచిపోయిన తరువాతఁ గూడ నేనిక్కడనుండి యీమూర్ఖుని కోపవచనములు వినుచున్న పాప మొదవును. నేనును మా యాశ్రమమునకుఁ బోయెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

ఇంద్రు—(తనలో) ఇతఁ డతిమూర్ఖుఁడు; పరమకోపి నన్నిప్పుడు శపించినను శపింపవచ్చును. మూర్ఖుల కెప్పుడును గోపము ముక్కుమీఁదనే యుండును. ఈతని కోపమునకు వెఱచి మునులందఱును లేచిపోవుచున్నారు. ఇక్కడ నేనొక్కఁడను జిక్కుపడినాను. మంచిమాటలతో నేలాగునైనను నేనీతని నిప్పుడు మెల్లఁగా నదల్చుకోఁ గలిగితినా తలతడవి చూచుకొనెదను. (ప్రకాశముగా) స్వామీ! నారదుడు దేవరవారి ప్రభావమెఱుఁగక యేమో విన్నవించినాఁడు. మిమ్మాజ్ఞాపించుటకు నేనేపాటివాఁడను? దేవర యీ సేవకున కేదయిన నాజ్ఞ యిచ్చినపక్షమున, శిరసావహించి చేయుట కిదిగో సిద్ధముగా నున్నాఁడను. దేవరవారు హరిశ్చంద్రుని సత్యసంధతకు మెచ్చి మీ తపస్సులో సగమాతని కనుగ్రహించినయెడల దేవరవారికిఁ బ్రీతికరముగా నుండునేని నేనును యథాశక్తికి హరిశ్చంద్రునిఁ బదునాలుగు మన్వంతరములు నాయర్ధాసనంబున నిలిపి దేవరయనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడ నయ్యెదను.

విశ్వా— విశ్వామిత్రుఁ డొక్కనిజక్కఁగాఁ బరిశోధించి మెచ్చి సత్యసంధుఁడని నిర్ధారణము చేసినప్పుడ వ్వాసత్కారమాతఁడే చేయవలెనుగా సత్కరించుటకుఁ బరులెంతవారు? ఈదేవతాధము లెంతవారు? వీరికి నాథుఁడవైన నీవెంతవాఁడవు? ఏబహుమానము చేసినను నేనే చేయవలెను. కాఁబట్టి నీ విప్పుడు చెప్పిన పదునాల్గుఁ మన్వంతరములును నేనే యాతనిని భూమినేలించి మఱి పదునాలుగు మన్వంతరములు కూడ నేనే నీయర్ధాసనమునం దారాజును నిలిపె

దను. నీవు నీగర్వమును విడిచి దాసుఁడ ననుచున్నందున నిన్ను క్షమించినాఁడను. ఇఁక నీవు నీచింతామణిపీఠమును సిద్ధముగానుంచి మాయాజ్ఞను వేచియుండుము.

దేవతలు—ఉన్నట్టుండి యీతనికోప మిప్పుడు మనవంకఁ దిరుగుచున్నది. మనముకూడ శీఘ్రముగా మునులు చూపినమార్గము నే పట్టుదము. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇంద్రు—(తనలో) ఈమూర్ఖుఁ డిక్కడనుండి మనల శపింపకుండ లేచిపోవువఱకును, ఈతఁ డేమిచెప్పినను నౌనని తలయూఁచుచుండవలెను. (ప్రకాశముగా) స్వామీ! దేవరయాజ్ఞను శిరసావహించి చేసెదను. నేను తెలియనివాఁడను; మూఁడుమాఱులు కాఱుతప్పులువచ్చెను. అజ్ఞానముచేత నేనన్నదానిని మఱచిపోయి, మీయిచ్చవచ్చినన్నాళ్ళు హరిశ్చంద్రుని స్వర్గమున నిలుపుఁడు.

నార—ఓవిశ్వామిత్రా! చూచినావా? భూలోకమున హరిశ్చంద్రుఁడు చేయఁబోవుచున్న రాజసూయయాగములో హవిర్భాగములు తెచ్చుకొనుటకై కాఁబోలును సభలోనున్న దేవత లందఱును విజయం చేయుచున్నారు. ఇఁక నింద్రుఁడు నక్కడకే పోఁదలఁచినట్టున్నది. అధ్వర్యులును, ఉద్గాతలును, హోతలును, బ్రహ్మలును గాఁగోరి కాఁబోలును మనతోఁ జెప్పకయే ఋషులందఱును దేవతలకంటె ముందుఁగా బరుగెత్తుచున్నారు.

విశ్వా—నారదా! నీవుచక్కఁగా స్మరణకుఁ దెచ్చినావు. నేనిప్పుడాయజ్ఞమునకుఁ బోయి హరిశ్చంద్రుని విశేషవిత్తమడిగిపుచ్చుకొని మాయచేసి బొంకింపఁదగు ప్రయత్నములో నుండవలెను. (చూపునలుఁగడలఁబఱపి) అదిగో దూరమున దర్భాసనములు మడఁచి చంకఁబెట్టుకొని యొకరుపోయినత్రోవ నొకరుపోక మును లెల్లపరుగెత్తుచున్నారోచూడు. వారివెనుక దేవతలును భయము

చేత మాటిమాటికి వెనుకతిరిగి చూచుచుఁ బరుగెత్త కాళ్ళురాక మెల్లఁగా నడుచుచున్నారు. ఈపిఱికిపందలందఱు నాకు వెఱచి పారిపోవుచున్నారు కాని యజ్ఞమునిమిత్తము కాదు. నాకోపమునకు దిక్పాలకులును దేవతలును మునీంద్రులు నే యిట్లు వడవడవడఁకుచు నిలువలేక పాఱిపోవుచుండఁగా నిఁక మనుష్యమాత్రుఁడైన హరిశ్చంద్రుఁ డెంతవాఁడు? నేనిప్పుడ మర్త్యలోకమునకుఁ బోయి హరిశ్చంద్రుని బొంకించి నాచిరకాలశత్రువైన వశిష్ఠుని పరాభవమును శీఘ్రముగాఁ జూడవలెను పోదము రమ్ము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము

[రాతిపైఁగూర్చుండి మార్కండేయుశిష్యుఁడు జాబాలి కనఁబడుచున్నాఁడు.)

జాబాలి—(తనలో) మాగురువుగారు నన్ను సారోదసరస్సునకుఁబొమ్మని పంపినారు. నేనిక్కడకు వచ్చునప్పటి కెదుట రెండు దారులు కనఁబడుచున్నవి. ఇందేదారి సారోదమునకుఁ బోవునో తెలిసికొనఁజాలకున్నాను. ఏపుణ్యాత్ముని నైన నడుగుదునంటినా యీనట్టడవిలో మనుష్యసంచారమే కానరాదు. ఏమిబుద్ధి? (ముందు వంక చూపు నిగిడించి) అదిగో దూరమున నెవ్వఁడో బ్రాహ్మణుఁడు కుంటుచు వచ్చుచున్నాఁడు? అతని నడిగి తెలిసికొనెదను.

(అప్పుడు రాజుయొక్క వేడుకచెలికాఁడు ముస గాలవుఁడు, కఱ్ఱచేతఁ బట్టుకొని మెల్లఁగా నడచుచు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

గాల—(నిట్టూర్పువిడిచి తనలో) అయ్యో! వేఁటగాండ్ర మాటలు నమ్మి మోసపోతినిగదా! మొదలే నాసీడను జూచి నేను జడిసికొనెడు ధైర్యశాలిని; ఆమీఁద రాజుగారీటెతోఁ బొడిచి చంపినపులిని జూచి హృదయము చెదరియున్నాను. అట్టి నన్ను దిగవిడిచి యాకిరాతులు రాజుగుఱ్ఱము వెంట ముందుపరుగెత్తుటచేత వాండ్రను కలిసికొనలేక వెనుకపడి దారితప్పి యీప్రకారముగా వనచరుఁడనయి యిందుఁ దిరుగుచున్నాను. ఈరాళ్ళలో నడచుటచేత కాళ్ళు బొబ్బలెక్కినవి. అంతేకాక కురుపుమీఁద తేలుకుట్టినట్లు కుడికాలిలో ముల్లుకూడఁ గ్రుచ్చుకొని వేధించుచున్నది. బ్రాహ్మణుఁడ ననియైనఁ జూడక భక్తిమాలిన ఘాతుకమృగ మేదియేపొదలోనుండి వచ్చి పాపముకట్టుకొనిపోవునో యని నాకు భయమగుచున్నది. జన్మమెత్తినతరువాత జ్వరమువచ్చినప్పుడైన నొకపూట భోజనము మానియెఱుఁగని సుకుమారుఁడనైన నేను రాత్రినుండి తిండిలేక శుష్కోపవాసముచేయుచున్నాను; కడుపు వెన్నంటుకొనిపోయినది; కన్నులు గుంటలుపడినవి. నాయరణ్యరోదనము విని నాకిక్కడ సమాచారము చెప్ప వారెవ్వరున్నారు? నాపుణ్యవశముచేతఁ బూర్వముచూచియున్న సారోదసరోవరమార్గమునకు వచ్చియున్నాను. ఈయడవిలో నిడుములుగుడుచుచు పరిభ్రమించుచుండుటకంటె రాజుజాడ తెలియకపోయినయెడల సారోదముమీఁదుగా దిన్నగ మాయూరికి దారితీసి యింటికిఁబోయి నాభార్యతో నాకష్టములు చెప్పుకొని మరలఁ బ్రజలలోనైన బడెదను. అదిగో ముందెవ్వఁడో ఋషికుమారుఁడొకఁడా శిలాతలముమీఁదఁ గూరుచుండి నావంకఁ జూచుచున్నాఁడు. అతనికి రాజుజాడ యేమయినఁ దెలియునేమో పోయి యడిగెదను.

జాబా—ఓబ్రాహ్మణోత్తమా! నమస్కారము. నీవెఱింగిన పక్షమున సారోదసరస్సునకు దారిచూపి నాకు మాగురువుగారివలని చీవాట్లు తొలఁగించి పుణ్యముకట్టుకొమ్ము.

గాల—ఓఋషికుమారా! నమస్కారము. నాకు హరిశ్చంద్ర మహారాజుగారి జాడ కొంచెము చెప్పినపక్షమున నీకు సారోదము నకు దారిచూపెదను. మీగురువులెవరు? సారోదమునకు మిమ్ముఁ బంపినపని యేమి?

జాబా—నీవెవరిజాడ నన్నడిగితివో వారిపనిమీఁదనే పోవు చున్నాను. నేను మార్కండేయశిష్యుఁడను. నన్నందఱు జాబాలి యందురు. మా తపోవనమిక్కడకు మిక్కిలి సమీపముననున్నది. ఇంతకుముందే హరిశ్చంద్రమహారాజుగారు దూరముగా నశ్వమును దిగి పాదచారులయి మాయాశ్రమమును బ్రవేశించి మాగురువుగారి వలన నతిథిసత్కారమును బొందినారు. వారిరువురును మాటాడుచో గురువుగారు నన్నుఁబిలిచి, యీరాజుగారు వేఁటతమకముచేతఁ బరి వారమును వెనుకవిడిచి వరాహమువెంట నొంటిగా ముందువచ్చి నారు. నీవుపోయి సారోదమువద్ద నీరు నిలువనియమించివచ్చిన చంద్రమతి మొదలయినవారిని సపరివారముగా సిద్ధపటమునకు వెంటఁ బెట్టుకొని రమ్మని సత్యకీర్తితోఁ జెప్పుమని చెప్పినారు. నీవేల హరి శ్చంద్రుని వెదకుచున్నావు?

గాల—నేనాహరిశ్చంద్రమహారాజుగారి చెలికాఁడను. నా పేరు గాలవుఁడు. నేనును రాజువెంటనే బయలుదేఱి దారితప్పి యడుగులజాడనుబట్టి యింతవఱకు వచ్చినాను. ఇక్కడ రాళ్ళలో జాడ తెలియరానందున నెటుపోవుటకును దోఁచక నాకు దారి చెప్పెడు పుణ్యాత్ము లెవ్వరయిన దొరకుదురాయని చింతించు చుండఁగా, వెదకఁబోయిన తీఁగ కాళ్ళను జుట్టుకొన్నట్టు భాగ్య

వశముచేత నీవు నాకంటఁ బడినావు. నాపాలిటి భాగ్యదేవతయే నిన్నిక్కడకుఁ బంపినది కాఁబోలును.

జా. బా.—ఆహా! ఏమి యీరాజురూపరేఖావిలాసములు! అతనిని జూచినప్పుడు విలాసార్థముగా భూమిమీఁద విహరింప వచ్చిన యింద్రుఁడో చంద్రుఁడో యని నేను భ్రమపడినాను.

గాల.—ఆయన దర్శనమువలనఁ గృతార్థుడవైన నీకు బతివ్రతాశిరోమణియైన చంద్రమతి సౌందర్యమును సందర్శించుభాగ్య మెప్పుడయిన లభించినదా?

జా. బా.—అట్టిభాగ్యమింకను నాకన్నులకు లభింపలేదుగాని, సృష్టియారంభించినతరువాత నేఁటికాలమున కిట్టి యనన్యసామాన్య లావణ్యమూర్తులయిన యాదంపతులను సృజింపఁ గలిగితినిగదాయని బ్రహ్మదేవుఁడు తననిర్మాణచాతుర్యమునకుఁ దానే గర్వపడుచున్నాఁడని మాగురువుగారు చెప్పుచుండఁగా వినెడుభాగ్యము నాకర్ణములకుమాత్రము లభించినది. అందొకరూపమును జూడనోచి నాకన్నులింతకుమునుపే సగము పావనములయినవి కాని యింకొక నిమిషములో నీసాయముచేత రెండవరూపమునుగూడఁ గాంచిపూర్ణముగా ధన్యములు కావచ్చును.

గాల.—అందుకు సందేహములేదు. అందఱును మహాసౌందర్యశాలులని చెప్పుకొను రతీమన్మథులొకవేళసరివచ్చిన వత్తురేమో కాని నేను జూచినంతవఱకీలోకములోఁ జక్కనిచుక్కలని పేరుపొందిన వారెవ్వరును మారాజదంపతుల కాలిగోరునైనను బోలరు.

జా. బా.—సరిసరి! ఈరాజుసౌందర్య మెక్కడ? కందర్పాదుల సౌందర్య మెక్కడ? ఈయన రూపమునకు మన్మథునిరూపమునకును హస్తిమశకాంతరమున్నదట! చిరకాలజీవులగుటచేత మాగురువుగారు రతీమన్మథులను శివుని నేత్రాగ్ని వెలువడని కాలమునుండి యెఱుఁగుదురు. మాయాశ్రమ

మునకు వచ్చినవా రెవ్వరైనఁ జంద్రమతీ హరిశ్చంద్రులను రతీమన్మధులతోఁ బోల్చినప్పుడు మాగురువుగారు కోపపడి రూపమునుబట్టి చూడఁగా రతీమన్మథులు వీరిపాదములకు దాస్యముచేయుటకైన నర్హులు కారని యానతిచ్చుచుందురు.

గాల—అట్లయిన నిఁక నిశ్చయముగా జయంతవసంతాదులకు సౌందర్యగర్వభంగ మగును.

జాబా—సందేహమేమి? వీరిమూలమునఁ దాము సౌందర్యవంతులన్న ఖ్యాతిపోయినదని సిగ్గుపడి రతీమన్మథు లిప్పు డెవ్వరికంటను బడకున్నారు. చంద్రమతి సోయగమును విని రంభ యంతటిది తలవంచుకొన్నదఁట! ఇఁకఁ దక్కిన యప్సరస స్త్రీలమాట చెప్ప నేటికి?

గాల—అవును వారిచక్కఁదన మచ్చరలనైనఁ జిన్నపుచ్చఁదగినదే. కాని నేనిప్పుడు వారిని శరీరసౌందర్యమున కంటెను గుణసౌందర్యమునకే యధికముగా గౌరవించెదను. ఈదంపతు లిరువురును కేవలరూపముచేతనే కాక గుణములచేతఁ గూడ నిరుపమానశోభాపరిపూర్ణులుసుమా.

జాబా—నీవురూపమునకంటె మీరాజుగారి సద్గుణములనే హెచ్చుగా మెచ్చుకొనుచున్నందున మీరాజుసత్కార్య మేదియైన నేను వినఁగోరెదను.

గాల—మొన్న మారాజుగారుచేసిన రాజసూయయాగమునకు మీగురువులును వేంచేసి యుండిరిగదా?

జాబా—అవును మాగురువుగారాయజ్ఞవైభవమంతయు వేనోళ్ళఁ బొగడినారు. దేశదేశములనుండి దక్షిణలనిమిత్తమై రాకపోకలుచేసెడుబ్రాహ్మణులకప్పుడు రాత్రిందివములు వాహనమార్గములే రాజమార్గములయినవి. నీవు దాతృత్వవిషయమును జెప్పఁబోవుచు

న్నావు గాఁబోలును. అదిచెప్పనక్కఱలేదు. అప్పటి దానధారాప్ర వాహములచేత నూఱిబయులఁ జిన్నయేఱులు పాఱినవని కన్నులారా జూచిన ఋషులే సెలవిచ్చినారు. ఆతఁడర్థుల కిచ్చిన ధనకనకరత్న రాసులనుజూచి యీభూమిలో నింతధనమున్నదాయని మునులందఱు నత్యాశ్చర్యపడినారు.

గాల—యజ్ఞకాలముమాట యటుండనిమ్ము. యాజ్ఞానంతర మునగూడ విశ్వామిత్రుడువచ్చి యజ్ఞార్థము యాచింపఁగా విశేష విత్తములేని యసమయమయినను వచ్చినయర్థిపుంగవుని సంతుష్టాంత రంగునిఁ జేయక యూరకపంపుట కిష్టములేక యేనుగుమీఁదనెక్కి మనుష్యుఁడు నిలుచుండి రత్న మెగమీటినంతయెత్తు ధన మాతనికి దానమిచ్చిరి.

జాబా—ఆహా! ఏమి యాదాతృత్వము! అంత ధనము విశ్వామిత్రుఁడును శిష్యులును మోచుకొని పోఁగలిగిరా?

గాల—వా రాధనమును దీసికొనిపోనేలేదు. కావలసినప్పుడు వచ్చి పుచ్చుకొందునని చెప్పి విశ్వామిత్రుఁ డాధనరత్నభారమును మారాజుమీఁదనే మోపిపోయినాఁడు.

జాబా—సరిసరి. ఇప్పుడునీవలన విన్నదానికిని మాగురువుఁగారన్నదానికిని సరిపోయినది. ఏదోకపటోపాయముచేత మీ రాజుగారిని మోసపుచ్చుటకయి విశ్వామిత్రుఁ డీ తంత్రము పన్నినాఁడుకాని నిజముగా ధనము కావలసి యీపనిని చేయలేదు. అతనికి ధనమే కావలసియుండినయెడల యజ్ఞదినములలో సమయమున కేలరాకుండును? ఇచ్చినప్పుడే యేల తీసుకొనిపోకుండును? అతఁడు మీరాజు నేలాగునైన బొంకింతునని ప్రతిజ్ఞ పట్టియున్నాఁడఁట! ఇది యాతనికృషి కంకురార్పణము.

గాల—విశ్వామిత్రుఁడు కాఁడుకదా వేవురువిశ్వామిత్రు లొక్కసారిగా వచ్చి వేయేండ్లు తలక్రిందుగాఁ దపస్సు చేసినను మారాజు నొక్క యసత్యమును బలికింపలేరు. విశ్వామిత్రుఁడు మహాతపశ్శాలియనివిందుమే. యట్టివాఁడు తనకు ధనమిచ్చినదాత యెడల నంతటిద్రోహము తలంచునా?

చ. తన కుపకారమున్ సలుపుదాతయెడం గరముం గృతఘ్నుఁడై
మునియతఁ డెగ్గుచేసినను, భూమిపయిఁగడు డస్సియాఁకటన్
వనరుచుఁ జెట్టు చేరఁ జని బాగుగ నీడను విశ్రమించి పం
డ్లను దిని యమ్మహీజ మొకటం దెగఁగొట్టు కిరాతుఁ బోలఁడే.
దయారసవిశిష్టులయిన మునిశ్రేష్ఠు లంతటిపనికి సాహసింతురా!

జాబా—మనబ్రాహ్మణోత్తము లెంతటికైనను సాహసికులే. పూర్వము బ్రాహ్మణులు నృగమహారాజువద్ద దానముగొని యాతనినే యూసరవల్లివగుమని శపింపలేదా? ఆసంగతి యటుండనిమ్ము. మీరాజు సకలసద్గుణ సంపన్నుఁడని చెప్పుచున్నావుగదా సప్తవ్యసనములలో నొక్కటైన యీఁవేటయందేల యాసక్తుఁడయ్యెను?

గాల—మారాజు కేవలవినోదార్థముగా వేఁటకు రాలేదు. భూమి యీనినట్లాకస్మికముగా లెక్కలేని జంతువు లొక్కసారిగాఁ బుట్టి యెల్లయెడలను దామే యయితోఁటలు దోడ్లు పయిరులు పంటలు పాడుచేయుచున్నవని కాపులువచ్చి మొఱపెట్టుకోఁగా ఘాతుకమృగబాధ తొలఁగించి ప్రజాసంరక్షణముచేయుట రాజధర్మమగుటచే మారాజుగా రిప్పుడు జనక్షేమముకొఱకే వేఁట తలపెట్టినారు.

జాబా—ఇటువంటి సమయములయందు వేఁట దుర్వ్యసనమని నేను నిందింపనుగాని యిన్నిజంతువు లాకస్మికముగాఁబుట్టుట చూడఁగా నాకిది విశ్వామిత్రసృష్టిగాఁ దోఁచుచున్నది.

గాల—నేనట్లు భావింపను. మనుష్యమాత్రుఁడయిన యొక ఋషి యెక్కడ? జంతుసృజనయెక్కడ? ఈమాట నమ్మనర్హముగా నుండలేదు.

జాబా—పూర్వమొకసారి బ్రహ్మతోఁ బ్రతిఘటించి సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి చేయఁగలిగిన మహానుభావుఁ డీజంతుసృష్టి చేసినాఁడన్న వింతయేమున్నది? (పయివంకఁ జూచి) అయ్యో! మనము మాటల పరాకున వచ్చినకార్యమును మరచి యాలస్యము చేయుచున్నాము గదా! అంతకంత కెండ యెక్కుచున్నది. నాకు శీఘ్రముగా సారోద మునకు దారిచూపి పుణ్యమునఁ బొమ్ము.

గాల—ఇదేమార్గము. నీవు తిన్నగాఁ బొమ్ము. నే నీమార్గమునఁ బోయి మారాజును గలిసికొనెదను. ఇదేమి యీమార్గమున కడ్డముగాఁ జమురొలికియున్నది! దొప్పలతో నెయ్యికొనిపోవునప్పుడు మీ తాపసకుమారు లెవ్వరో వారిపొదుగునవొలుకఁబోసియుందురు.

జాబా—ఇది చమురొలుకుట కాదు. రాజుగారి యీటెపోటు తిని పాఱిపోయిన యడవిపంది కడుపులోనుండి కాఱినక్రొవ్వు. నీకా పందియడుగులు కనఁబడుచుండలేదా? ఇదియేమి? అముందు చూడుము. దారికడ్డముగా రక్తప్రవాహములు కాఱఁగా నేటుతిన్న వ్యాఘ్ర మెట్లు కాలీడ్చుకొనుచు మెల్లఁగా నడిచి ప్రక్కయడవిలో దూఱినజాడ కనఁబడుచున్నదో! నీవు పోయినకొలఁదిని కుప్పలుగాఁ గూలియున్న క్రూరమృగములను జూచి మీరాజుగారి మృగయా విహార సామర్థ్యమునకు సంతోషించెదవు.

గాల—చాలును. నాకిప్పు డామృగముల పేరు చెప్పిన దేహము కంపమెత్తుచున్నది. నేనాదారిని నిఁక నొంటిగాఁ బోలేను. నేనును నీతోడ నేవచ్చి తరువాత రాజుగారినిగలిసికొనెదను. పోదము రమ్ము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది విష్కంభము

రంగము—విశ్వామిత్రాశ్రమోపాంతవనము

[హరిశ్చంద్రుఁడును, చంద్రమతియు, లోహితాస్యుఁడును, సత్యకీర్తియు, గాలవుఁడును, భటులగు భద్రుఁడును పాలకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

లోహి—(చేయి చాఁపి వ్రేలితోఁ జూపుచు) నాన్నగారూ! ముద్దులమూటకట్టుచున్న యీ లేడిని నా కాడుకొనుట కయి పట్టి తెచ్చి పెట్టరా?

హరి—కుమారా! సర్వవిధముల నేను దానిని నీకిప్పుడు జీవముతోనే పట్టియిచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించెదనుగాని, అది యొకవేళ పట్టుపడకపోయినయెడల నావాఁడి బాణముతో దానిప్రాణమునుగొని నీ వాడుకొనుటకయి దానిచర్మమునైనను దెచ్చియిచ్చెదను. ఓ గాలవా! నాధనుర్బాణముల నిటుతెమ్ము.

చంద్ర—ఓప్రాణేశా! వేఁటాడియాడి యలసియున్న మీరిప్పు డీపిల్లవాని మాటలనుబట్టి యీ లేడివెంట మరల వ్యర్థప్రయాస మేల పడెదరు? కొంచెముసేపిట విశ్రమింపుఁడు.

హరి—ఓప్రాణేశ్వరీ! అట్లుకాదు. ఎంతో ముచ్చటపడి బాలకుఁ డింతచిన్నకోరికను గోరినప్పుడు చేతిలోనున్న యీపనిచేసి నేను వీనిముద్దెట్లు చెల్లింపకుండఁగలను? నేను దీని నింతలోఁ బట్టి తెచ్చి, అనాయాసముగా వీనికోరిక తీర్చెదను.

లోహి—మీరలసియున్నయెడల నేనే యీ లేడిని బట్టుకొనెదను లెండి. మీరిక్కడ నుండుఁడు. (అని ముందుకు నడువఁబోవుచున్నాఁడు)

సత్య—ఓలోహితాస్యా! నిన్ను మెచ్చవచ్చును. నీవీతండ్రి బిడ్డ వగుటకుఁ దగినమాట చెప్పినావు. లోకములోఁ బువ్వు పుట్టిన తోడనే పరిమళము తెలియవచ్చునుగదా!

క. ఘనపంచాస్యముకడుపున
జనియించినపిల్ల కూడ సమదగజంబున్
గనుఁగొన్న బయికి దుముకఁగఁ
జనఁ జూచును గాదె సహజసాహస గరిమన్.

హరి—(చేయి పట్టుకొనిలాగుచు) కుమారకా! ఈసాహసము చాలును. నీవిఁక నిలువుము. నేనుబోయి యీ కురంగమును గొని వచ్చెదను. (అని గాలవునివంకఁ జూచుచున్నాఁడు)

గాల—మీశరశరాసనము లిప్పుడే యిచ్చెదనుగాని, పేద బ్రాహ్మణుఁడను నన్నుమాత్ర మొక కంటఁజూచి మఱిబాణమును విడువుము. నా ఋణఘణములను నేను వచ్చునప్పుడింటివద్ద నా భార్యతోఁ జెప్పియైనను రాలేను.

హరి—ఓయీ! మహాశూరుఁడా! భయపడఁబోకు. లేడి యీ సుందర మాకందపాదపసమీపమునముందువైపున నున్నదికాని నీవైపున లేదు. అదిగో—

ఉ. కెంపులచాయ మేనఁ దులకింపఁగ, చాఱలు వజ్రకాంతులన్
నింపఁగ, డెక్కచాలుహరి నీలములన్ హసియింపఁగా, మెడన్
సొంపుగఁ ద్రిప్పి యీకడనె చూచుచు, పచ్చిక నల్లమేయుచున్
బెంపుడులేడిరో యనఁగ భీతిలకున్నది చూడు గాలవా?

గాల—అట్లయిన నివిగో బాణములను బాణాసనమును బుచ్చుకొని యాదిక్కున నీ మనసువచ్చునన్ని మృగములను వేఁటాడుము. నేనిప్పు డన్నమాట మిత్రోత్తముఁడవైన నీకు బ్రహ్మహత్యామహాపాతకము వచ్చునన్న సంకోచముచేతనే కాని నా ప్రాణభీతిచేతఁ గాదుసుమా. ఏమి యీ లేడి మనలను జూచియు బెదరిపాఱక నిశ్శంకముగా నిలుచున్నది. ఇఁక నీవు పోయి చేయిచాఁచి దానిని బట్టుకోవచ్చును. ఇది మాంసభక్షణముచేయని మావంటి జీవదయాపరు—

లయిన బ్రాహ్మణులుండుచోటు కాఁబోలును! కాకున్న నీపిల్లలేడి యిట్లు నిర్భయముగా మనమాటలు వినుచు నిలువఁబడదు.

హరి—నీవన్నది సత్యమే. అదిగో చూడుమా పయిదేదో తప్పక యొక ఋష్యాశ్రమమే. [దున్;

మ. అదె యాలింపుము దూరమందు శ్రుతివాక్యంబుల్ విన న్వచ్చె
జడలం దోఁచెడు హోమధూమచయమాచాయందగంజూడుమీ;
యిదె యావంకను మోదుగుల్సమిధలెంతేఁద్రుంపఁబ్రోవయ్యె;న
ల్లదె దర్భల్ కడుఁగోయ నిప్పుడిపుడే యానేల మోసెత్తెడున్.

కానిమ్ము. ఈహరిణము నన్ను దూర మలయించి తీసికొనిపోకుండ నేనిప్పుడే మెల్లగాఁబోయి పట్టుకొనెదను. (అని పొంచితాఁకుచు ముఁదువంక మెల్లఁగానడుగు లిడుచున్నాఁడు.) గాలవా! చూడు మనమిప్పుడు తన్నుఁ బట్టవచ్చుచున్నామని తెలిసికొని కాఁబోలును చెంగుచెంగున దాఁటుచు నడుమనడుమ మనవంకఁ దిరిగి బెదరి చూచుచు లేడి యెట్లు పరుగెత్తుచున్నదో?

సీ. పేరెముల్ వాఱుచుఁ బెద్దదాఁటుల బయల్ కాళ్లుజాడించెడుఁ
గరముఁజూడు। ఖురములనుదరంబు గోఁకుకొంచును బ్రక్కలెగ
యరోఁజుచునిల్చెనిపుడుచూడు। మెఱుఁగు మెఱసినట్లు మీఁదఁ
దళుక్కని పల్లమున నడంగెఁబయిని జూడు। మరలనిట్టటు నిక్కి
మనవంక మెడత్రిప్పి బెదరి చూచెడులేడి యదిగోచూడు

గీ. నోట గడ్డిపోచలతోడ నురుఁగు జాఱ
మింటఁ గొమ్ములు చిమ్మెడు మీఁదఁ జూడు
తోఁక జాడించి క్రమ్మఱ వీఁక తోడఁ
బరుగువాఱెడుఁ గనుఁగొమ్ము బయలిమీఁద.

ఆలేడి మనము చూచుచుండఁగానే యింతలోనే యెంతదూరము పాఱిపోయినదో! నేనిప్పుడు శీఘ్రముగా వెంబడించి యించుకసేపు

లోన దాని నలయించి పట్టితెచ్చి యీ బాలకుని సంతోషపెట్టెదను.
(అని విల్లును బాణములును చేతఁబూని పరుగెత్తుచున్నాఁడు.)

గాల—అమ్మా! రాజుగారు నన్నిక్కడ దిగవిడచియేగుటచే, వారు భూతదయాపరులన్నమాట నేఁటికి సత్యమయినది. వారిఁక నన్నిలేళ్ళను జంపినను జంపనిండు. నే నదృష్టవంతుఁడను. మిట్ట మధ్యాహ్న వేళ నేనీయెండలోఁబడి కాళ్లుమండ నోరెండ నెత్తిమీఁద ధైర్యముపీడ హృదయమెద్ద కాళ్ళు వెనుకకీడ్వ బరుగెత్తి వచ్చి నెత్తురు క్రావెడి యేఁపులివాతను బడక నాతల్లికడుపు చలువచేతను నాభార్యమంగళసూత్రబలముచేతను నేఁటికిఁ దప్పించుకొని వచ్చి నాను.

చంద్ర—ఓభూసురోత్తమా! నీకూరాలాపములు కొంచెము చాలింపుము. దూరమున రాజుగారి కంఠస్వరమువలె వినఁబడు చున్నది.

హరి—(తెరలో)

చ. కరమును డస్సినాఁడ; కనుగందెను దేహము జిహ్వయెండెడున్:
చరణము లెత్తవాతె; వదనమ్మునఁ జెమ్మట క్రమ్మె; నింతలో
దొరకదు జింక; యింకఁ గడుదూరము నేఁ బరుగెత్తఁజాల; నీ
శరమునఁ గూల్చువాఁడ నిమిషంబున నీహరిణంబు నిత్తెడన్.

చంద్ర—(గద్గదస్వరముతో) ఓసత్యకీర్తి! అలసితివన్న ప్రాణ వల్లభుని బలుకులు ములుకులవలెఁ జెవులకు సోఁకి తామరాకులోని నీరువలె నాయుల్లము తల్లడిల్లుచున్నది. నన్నిప్పుడు కొనిపోయి హృదయేశ్వరుని చరణసన్నిధానమునఁ జేర్పుము. (అని కన్నీరు విడుచుచున్నది)

సత్య—అమ్మా! కన్నీరు తుడుచుకొని నీహృదయము పదిల పఱచుకొమ్ము. నీవు కేవల స్త్రీస్వభావముచేతను భర్తగారియెడలఁ

గలప్రేమావేశముచేతను మనసుచెదరి దిగులొందుచున్నావే కాని యిప్పుడు ప్రభువువారికి వచ్చినభయమేదియులేదు. అతఁడీపాటికి లేడిని యమపురికిఁబుచ్చి మరల వచ్చుచుండును.

గాల—అదిగో మరల నామిత్రునిమాట వినవచ్చుచున్నది. మీరు సందడిచాలించి వినుండి.

హరి—(తెరలో) అహా! మనుష్యుఁడెంతటి క్రూరకర్ముఁడు! కలలోను బరులకెన్నఁడును కీడుతలఁచి యెఱుఁగక మహారణ్యముల యందు మునులవలె నాకలములుతిని కేవల వన్యాహారములతోనే శరీరధారణము చేసికొనుచు దినములు పుచ్చెడిలేళ్ళ యంతటి సాధుమృగములనుగూడ వేడుకకయి నిష్కారణముగా మారణము నొందించుచున్నాఁడు!

ఉ. నాదుశరంబులేడితొడ నాటినయట్ల తదార్తనాదముల్
నాదుహృదంతరంబునను నాటిశరంబయి, నగలం చెదుర్;
పేదమృగంబు కన్గొనలవెంబడిఁ బాఱెడు బాష్పబిందువుల్
ఖేదముపెంచి నాకనుల క్రేవల నశ్రుల జాలుకొల్పెడున్. 7

చంద్ర—ఇప్పుడు నాహృదయము కుదుటఁబడినవి. నా హృదయ వల్లభుఁడు ప్రజాపీడాకరములయిన ఘాతుక మృగోత్కరములనేకాని యీవఱకెన్నఁడును మృగయాసక్తుఁడయి వినోదార్థముగా దయనీయములయిన సాధుమృగములను బాణముపూని వేసి యెఱుఁగనివాఁడగుటచేతఁ దానీయేణమును బాణముపాలుచేసి నందుకుఁ జింతనొందుచున్నాఁడు. అహా! నాప్రాణేశ్వరుని హృదయ మెప్పుడును నవనీతకోమలముకదా.

గాల—తాళుఁడు నాచెవులకెవ్వరిదో మఱియొకమాట వినఁ బడుచున్నది!

(తెరలో విశ్వామిత్రశిష్యుఁడు.)

ఓరాజా! తప్పించుకొని పోతిననుకొనకుడి. రాజ్యగర్వముచేత దేహము గ్రొవ్వి నీ వాశ్రమమృగమును గొట్టినమాట నేనిప్పుడేపోయి యనుష్ఠానమయిన తరువాత మాగురువులయిన విశ్వామిత్రుల వారితో నివేదించి నిన్నేమిచేయించెదనో చూడు.

చంద్ర—(భయముతో) ఈమాటలు విన్నను విశ్వామిత్రుని దలంచుకొన్నను నాచిత్తము స్వాయత్తముకాక తత్తరిల్లుచున్నది. ఈవిశ్వామిత్రుఁడు కోపులలోఁ బరమకోపి. ఆశ్రమమృగమును గొట్టినందున కేమిశపించునో! అన్నిటికి నీశ్వరుఁడేయున్నాఁడు. కానున్నది కాకమానదు, మించినదానికి వగచిన ప్రయోజనమేమి?

సత్య—(ఆలకించి) ప్రభువువారు వేంచేయుచున్నారు. వారి మాట యీచేరువనే వినఁబడుచున్నది.

హరి—(ప్రవేశించి) దెబ్బతినిపడక లేడియుఁ దపోవనములో దూఱి యదృశ్యమయినది. మునికుమారుఁడును నేనెంతబతి మాలుచు వెంబడించినను నామాటవినిపించుకొనక కోపముతోఁ దొలఁగిపోయినాఁడు. నిష్కారణముగాఁ జేజేఁత గ్రాఁచుపాము నలగించి గొడవ తెచ్చుకొన్నాఁడను. ఏమికీడు మూడునో, ఆశ్రితాభయప్రదాతయైన యీశ్వరునిమీఁదనే భారము వేసి యాతనినే సర్వమునకు నమ్ముకొనియుండెదను. (అనుకొనుచు వచ్చుచున్నాఁడు)

చంద్ర—(ఎదురుగాఁబోయి) ఓప్రాణేశ్వరా! మీరు సుఖముగావచ్చి మరల నాకన్నులు చల్లపఱిచితిరా! మీరెంతో వడదాఁకి బడలి లేఁతతోటకూరకాడవలె వాడుపాఱి యున్నారు. మొగము కందగడ్డవలెఁ గందిపోయినది. క్షణకాల మీచిగురాకుసెజ్జను విశ్రమింతురుగాని రండి (అని చేయిపట్టుకొని తెచ్చుచున్నది)

హరి—(స్పర్శసుఖము నభినయించుచు) ఓమనోనాయకీ! ఆహా! ఏమి యీ స్పర్శసుఖము! నీకరసంస్పర్శనముచేత మంత్రించి

నట్లుగా నాయీయాగమంతయు క్షణములోఁ బోయినది! నీకర పల్లవమే యిటుసోఁకి నామేను చల్లపఱచి యపూర్వసుఖము నిచ్చుచుండఁగా నిఁక నాకీచిగురాకు పానుపేల?

చంద్ర—అయ్యో! నాప్రాణవల్లభుల దేహమున కెంత చెమట పట్టినది! హృదయేశ్వరా! మీచూపులును ముఖభావమునుజూడఁగా మీస్వాంతమం దేదోచింతగదిరి యున్నట్లున్నది. మీ రేలాగుననో కనఁబడుచున్నారు. వాడియున్న మీ యంగముల నొక్కింతసేపీ మెత్తనిపాన్పుపయిఁ జేర్పుఁడు.

హరి—ఓప్రియురాలా! నీహస్తస్పర్శనముచేత నాశరీరతాప మడఁగినట్లేనీవచ నామృతవర్షముచేత నాహృదయతాపమును శాంతించుచున్నది. నీమాట దాటరాదు గనుకఁ గొంతసేపీ పల్లవ తల్పమునందు నామేనువాల్చెదను. (అని కూరుచున్నాఁడు.)

చంద్ర—మీ దేహమునందలి యీచెమ్మటసోనలు చూడఁగా నెండవేఁకచేత మీ దేహసువర్ణము కరఁగి పాఱుచున్నదో యన్నట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈపైటచెఱఁగుతోఁ గొంచెము విసరుదునా? (అని విసరుచు) ఏమి! పద్మగంధ మిప్పుడు గుప్పున ముక్కునకు గొట్టి ఘ్రాణేంద్రియమునకు విందుగొలుపుచున్నది! ఈగాలియెక్కడనుండి వచ్చియుండును?

హరి—ఈమందమారుతమా తామరకొలఁకునుండివచ్చినది. ఆహా! చెమ్మటలోఁ దొప్పతోఁగియున్న యీయంగముల కెంత చల్లఁగా సోఁకి, యపారసుఖము నిచ్చుచున్నది! మనము మణిమందిరములలో హంసతూలికాతల్పములయందు శయనించి పన్నీరు చిలికివట్టివేళ్ళవీవనలతో విసరించుకొనుచున్నను మధ్యాహ్నవేళ నెప్పుడయిన గాలి మనకింతహాయిగా సోఁకినదా? ఇట్టిగాలి ననవరతము ననుభవించెడి యీవనచరులు చేసికొన్నభాగ్యమేభాగ్యము.

ఉ. రాజులు దివ్యసౌధముల రమ్యసుశయ్యలఁ బండి తామె యు
వ్యాజసుఖోన్నతుల్ గనుచు మంచును గర్వముపొందుచుండినన్,
సాజముగాఁ బనుల్ సలిపి సల్పి శ్రమంపడుబీద లొందుని
ర్వ్యాజపు గాలిసౌఖ్యమున నబ్బునె వారికి షోడశాంశమున్? 8

చంద్ర—వారివలె నేఁడు మనఁమును గష్టజీవులమయితిమి గాన మన కీసుఖము లభించినది.

హరి—సందేహ మేమిః? కష్టపడినతరువాత ననుభవించుసుఖ మెప్పుడు నధికసంతోషజనకముగా నుండును. దానికి దే నిదర్శనము.

ఉ. ఎండను మార్గము న్నడిచి యెంతయు డస్సినయట్టిపాంథుఁడే
నిండుసుఖంబు పొందఁగను నేర్చును జల్లని చెట్లనీడలన్
మెండుగఁ గాయకష్టపడి మేనను జెమ్మట పట్టియున్న యా
తం డొకఁడే కనం గలుగు ధారుణిశోపల గాలిసౌఖ్యముల్. 9

చంద్ర—ఓప్రాణేశ్వరా! ఈప్రకారముగానే భూమిలో నాప దల తరువాతవచ్చు సుఖములుగూడ నధికానుభవయోగ్యములుగా నుండునేమో?

హరి—(కొంచెము భయపడినవానివలె నగపడుచు గద్గద స్వరముతో) సుఖాధిక్యము నిమిత్తమయి బుద్ధిపూర్వకముగా నాపద లెవ్వరును గోరుకొనకుందురుగాక! (అనిఉలిచ్చపడి చూచుచున్నాఁడు)

చంద్ర—ఓప్రాణవల్లభా! అదియేమి? ఆపదయనుపేరు నా నోటినుండి వెడలఁగానే మీరు భయపీడితులవలెఁ గంపించినారు? మీచూపులేమో యిప్పుడు వింతగా నున్నవి. మీమనసు చెదరి యున్నట్టు మీ ముఖచిహ్నములు చెప్పక చెప్పుచున్నవి. మీభయ హేతువేమో నేనించుక యడుగవచ్చునా?

హరి—ఓప్రాణేశ్వరీ! నాహృదయము తెలిపెదవినుము. నే నిప్పుడు తఱుముకొనిపోయినది విశ్వామిత్రునియాశ్రమ మృగమఁట!

నీవిప్పు డాపదయని పేర్కొనఁగానే నాకామృగవార్త మనస్సునఁ దట్టి నేను దానిని గొట్టినందునకయి చిద్బులేక మండిపడెడి యా తాపసుఁ డేమియాపదలఁ బెట్టునోయని నాహృదయమున బెదరు గదిరినది.

చంద్ర—మీరు భయపడవలసిన పనిలేదు. ఎఱుఁగక చేసిన దానికి విశ్వామిత్రుఁడుమాత్ర మేమి చేయును? విశ్వామిత్రుఁడు మహాతపస్వి కాఁడా? నాయెడ నపరాధము వచ్చినదని యున్నది యున్నట్టు చెప్పి క్షమింప వేఁడినప్పుడే సైరణ వహింపఁడేని, ఇఁక నాతపస్వితన మెందుకు?

హరి—కార్చిచ్చువచ్చి చుట్టుకొన నున్నప్పుడు నిప్పు నీళ్ళ వలెఁ జల్లగానుండునని చెప్పిన నెవ్వరికూరట కలుగును? నీవుచెప్పెడి యాశాంతిపరులయిన ఋషులు వేరు; విశ్వామిత్రుఁడు వేరు. నిప్ప యినను జల్లపడవచ్చునుగాని విశ్వామిత్రుఁడుమాత్ర మెప్పుడు శాంతుఁడు కాఁడు. అతఁడు చండకోపి. అతనిపేరు విన్న ఫాలాక్షుఁడును సంచలించును. నీవాతని కోపస్వభావ మెఱుఁగని ముగ్ధురాల వౌటచే ధైర్యము వహించుచున్నావుగాని యెఱిఁగి యెఱిఁగి నేనెట్లు మన స్థయిర్యము నిలుపుకొఁగలను!

సత్య—ఓరాజేంద్రా! దేవరవారు మిన్నువిఱిగి మీఁదబడినను జలింపని ధైర్యశాలులే. ఇప్పుడిట్టి పేదమాటలేల యాడెదరు? ఇట్టి సమయములోఁ పిఱికిగుండెగల యబలలకు ధైర్యము చెప్పవలసిన మీరే వారికిదిగులు పుట్టించినచో నిఁక మాకుదిటము చెప్పువా రెవ్వరు? మీరు మీసహజధైర్యమును మరలఁ దెచ్చుకొనుఁడు. ఋషుల వచనములే కఠినములుగాని మనస్సు లెప్పుడును మృదువులు గానే యుండును. ఒకవేళ విశ్వామిత్రుఁడు కఠినచిత్తుఁడై కోపమెత్తి నిర్నిమిత్తముగా మిమ్ము విపత్తులపాలు చేయుననుకొన్నను, మీరప్పుడే

కదా ధైర్య మవలంబింపవలెను! దైవమాయ యేమోకాని యీ లోకములో జనుల కాపదలు వచ్చుననుకొనుచుండునప్పు డుండుభయములో సహస్రాంశమయినను నిజముగా విపత్తు వచ్చినప్పు డుండదు.

గీ. అందుచేతనె జగతిలో నఖిలజనులు
నాపదలచేతఁ బొందెడు వ్యథలకన్న
నాపదలువచ్చు నన్నభయంబుచేత
శతగుణములెక్కువగఁ గాంత్రు వెతలనెపుడు.

హరి—మీ రిప్పుడేమో యీబయులితో మాటాడుచున్నారు. మీమాటలను వేనిని నాపీనులు వినకున్నవి. నాకన్నులు మూఁతలఁబడుచున్నవి. నాయింద్రియములు నాకు వశములుగాక యెక్కడికో పరుగువాఱుచున్నట్టున్నవి. విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చి కోపము చూపకమునుపే యీయింద్రియములవలెనే మనమును పాఱిపోదమా?

చంద్ర—నిద్రచేతను గాఁబోలును మీరు జోగుచున్నారు. ఎండలో బడలివచ్చిన మీయవయవములు విశ్రాంతిఁగోరుచున్నవి. మీరు విశ్వామిత్రునిమాట మఱచిపోయి క్షణకాలము నాతొడ తలగడఁగాఁ జేసికొని యీశయ్యమీఁద శయనింపుడు. (అని పాన్పు మీఁదఁ జేర్చుచున్నది)

హరి—హృదయము కలఁగియున్నవారికి నిద్రరాదని చెప్పుదురు. నాకంటి కిప్పుడేమో నిద్ర కూరుకొనివచ్చుచున్నది. నన్ను జోకొట్టి నిద్రపుచ్చుటకోయనఁ గోయిలలును దుమ్మెదలును మధురస్వరముతో జోలలు పాడుచున్నవి. నాచిత్తశాంతికయి యీశ్వరుఁ డంపిన దూతవలెవచ్చి యిప్పుడీనిద్ర నన్నోదార్పఁ జూచుచున్నది. నేనొక్కనిమిషము నిద్రించి యామనో వేదనను మఱచిపోయెదను. (అని చంద్రమతి తొడమీఁద శిరస్సిడి పరుండి నిద్రపోవుచున్నాడు)

చంద్ర—ఓహో! నిద్రయెంతదొడ్డది! నాప్రాణనాథుఁడు మహావ్యాకులదశలోనుండ మాంపాలిఁటి భాగ్యదేవతవలెఁ బ్రసన్నమయి దుఃఖోపశమనము చేయుచున్నది. ఏమి యీ యాశ్చర్యము! దివ్యభవనముల యందు బంగరు తూగుటుయ్యెలలో హంసతూలికా తల్పముమీఁద బరుండినప్పుడును రాజకార్యచింతాపరత్వముచేత నే వేళకును గన్ను మూయకుండునా మనోవల్లభుఁ డిప్పు డీచెట్టునీడలో గటికినేలను జిగురాకులమీఁద నెంతలో గన్నుమూసినాఁడు!

సత్య—అమ్మా! నిద్రసుఖ మెఱుఁగ దన్నమాట మీరు వినియుండలేదా?

గీ. ధనికుల గృహంబులందు నిద్రావధూటి
హంసతూలికాతల్పంబులందుఁ దాను
నిలువనొల్లక బీదలనెలవు చేరి
కటికి నేలనె సుఖయింపఁగనమె మనము?

గాల—అమ్మా! నాకితఁడు చెప్పినది స్వానుభవసిద్ధము. ధనికులైన మా పొరుగువారు పట్టెమంచములమీఁదను పట్టుపరుపుల మీఁదను బరుండి చోరభీతిచేత నిద్రపట్టక పొరలుచుండగా, ధనము లేని నేను మా నులకమంచముమీఁద మేనుచేర్చుటయే తడవుగా గుఱ్ఱుపట్టి హాయిగా నాదమఱచి నిద్రపోవుచుందును. ఆవల నాచెవిలో నూఱుభేరులు మ్రోగుచున్నను నాకు మెలఁకువరాదు. నాగుఱ్ఱు మీరెప్పుడును వినలేదుగదా! ఏల వినకుందురు? మంచమెక్కి మాయింట గుఱ్ఱుపట్టితినా మీయింట మీరు నిద్రమేలుకొనవలసినదే.

చంద్ర—ఓయీ! నీయతిభాషిత్వము కొంతసేపు కట్టిపెట్టుము. ఓ సత్యకీర్తీ! అదియేమో కాని నాచిత్తము చేయుపెట్టి కలఁచినట్లు వ్యాకుల పడుచున్నది. ఈ నట్టడవిలో మా కేమికీడు మూడనున్నదో!

సత్య—అమ్మా! దంపతులు మీరిరువురును భగవదనుగ్రహము కలవారు. మీరితరుల కెప్పుడును గీడుచేసి యెఱుఁగరు. మీకే కీడును రాదు. విశ్వామిత్రుఁడు మీకొక యెగ్గుతలఁచినను, చిరకాలముండక మీకది యీశ్వరకటాక్షమువలన సూర్యునిముందు మంచు విడి పోవునట్లు విడిపోవును.

హరి—(ఉలికిపడిలేచి) ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! నా కిరీటము తన్నకు తన్నకు. నే నపరాధిని గాను (అని వడఁకుచున్నాఁడు)

చంద్ర—(వీపుచఱచి) ఓ ప్రాణనాయకా! భయపడకుము. మీకేదో పీడకల వచ్చినది కాఁబోలును. ఈశ్వరుఁడు మీకీ దుస్స్వప్న ఫలము కలుగకుండఁ జేయునుగాక.

హరి—ఔరా! బ్రాహ్మణుఁడు నన్నెంత తన్ను తన్నెను. నాతలయంతయు నొచ్చుచున్నది. ఈబ్రాహ్మణుఁడు నన్ను సింహాసనమునుండి పడఁద్రోచి రాజ్యమంతయు నపహరించి, పురము వెడలనడఁచి, ఈ యడవిలో నన్నెంతలేసిబాధలు పెట్టినాఁడు! ఓయీశ్వరా! నీవే దిక్కు నన్ను రక్షింపుము.

చంద్ర—ప్రాణేశ్వరా! ఇందుఁ బరులెవ్వరునులేరు. భయపడఁబోకుము. ఇది కలకాని సత్యముకాదు. కలఁగాంచినయర్థము లెప్పుడయిన సత్యమగునా? మీరు తెలివితెచ్చుకొని మా మొగముల వంకఁ గన్నులువిచ్చిచూడుఁడు. నేను మీ ధర్మపత్నిని జంద్రమతిని. వీఁడు లోహితాస్యుఁడు. ఈతఁడు మీమంత్రి సత్యకీర్తి. మేమందఱమును మీ యొద్దనే యున్నాము.

హరి—(కన్నులువిచ్చిచూచి) స్వప్నములు సత్యములు కావుగాని యిప్పుడు ప్రత్యక్షముగా జరిగిన యిదిమాత్రము స్వప్నము కాదు. అతఁడు తన్నిన తన్నుచేత శిరస్సింకను నొచ్చుచున్నది. మీ రందఱు నిక్కడ నుండఁగనే యెంతలో నయోధ్యకుఁబోయి సింహా

సనమును గోలుపోయి, అడవులలో నిడుమలుకుడిచి మరల మిమ్ముం జతిని గలసికొన్నాను! ఆబ్రాహ్మణుఁడు కోపముతో నన్నిన్నియాపదలఁ బెట్టియుఁ గట్టఁకడపట నా సింహాసనము నాకు విడిచియే పోయినాఁడు.

సత్య—ఓమహారాజా! మీ రిప్పుడు చెప్పినదంతయు మీరు కలలోఁ గన్నవార్త. ఇంత యల్పకాలములో మీకెంత పెద్దకలవచ్చినది! ఇఁక మీరీకలను మఱచిపొండి. దీనినే మరల మఱలఁ దలఁచి తలపోయుచున్నయెడల, మీ మనస్సునకు లేనిపోని చింతకలుగును.

హరి—ఇది స్వప్నమా? నిజముగా జరిగినట్టే యున్నదే! (తలతడవుకొనుచు) నన్నతఁడు తన్నలేదా? ఇదికల కాదు. నిజముగానే యతఁడు నా కిరీటమును తన్నినాడు.

చంద్ర—అయ్యో! నా హృదయేశ్వరుని హృదయము చెదిరిపోయినది. ఈ మనోవ్యధ మాన్పుట కేదియుపాయము? ఇందెవ్వరయినఁ గర్ణరసాయనముగా సంగీతము పాడఁగలవారయిన నున్నయెడల, నా ప్రాణవల్లభుని మనస్సు కలంక కొంత దీరునుగదా?

సత్య—ఇది మహారణ్యము. శ్రావ్యముగా ఝుంకారములు చేయు మధుపాంగనలుతక్క నిక్కడ సంగీతము పాడువా రెవ్వరుందురు? మన యాస్థానమందలి గాయకు లెవ్వరును మనవెంట రాలేదు.

గాల—ఎవ్వరును రాకపోనేల? సంగీతశాస్త్ర ప్రవీణుఁడను నేనే వచ్చియున్నాను. నే నిప్పుడు నా యపూర్వ సంగీతముచేత మనస్సు కలఁకతీర్చి నా మిత్రుని దేర్చెదను. గాంధర్వస్వరమును పరిహసింపఁ జాలిన నాగాత్ర మాధుర్యమును జిత్తగింపుఁడు. (అని పాడుచున్నాఁడు.)

క. కలలో గాంచిన యర్థము
లిలలో సత్యములుకావు హితమిదివినుమా

కలలోన నరుకులాడినఁ

గలుగునె గాయంబు లెందుఁ గాయమునందున్?

ఓ సభ్యులారా! నా గాత్రమెట్లున్నది?

సత్య—ఎట్లుండవలెనో యట్లున్నది. అర్ధాంతరముచేత నీ వన్నట్లు గాంధర్వస్వరమే.

హరి—ఈగాలవుని పాటవలన మనస్తాపము పోయి నాకిప్పుడు కొంత స్వస్థత గలిగినది. ఇంతవఱకును మీరు చెప్పినమాటలు నా చెవిని చొరనే లేదు. ఓహృదయేశ్వరీ! మీరింతకు ముందేదో యన్నారే, అదియేమి?

చంద్ర—ను రేమియును లేదు. దేవరవారిమనస్సు కలతఁ దీర్చుటకు హృదయరంజకముగా గానముచేయువారెవ్వరయిననుండిన బాగుండుననుకొన్నాము.

హరి—ఓమధురభాషిణీ! నీవు చెంతనుండి మాటాడుచుండఁగా వేఱుగసంగీత మేలకావలెను? నాకు నీమాటలేసంగీతము. ఆపయిని పాటపాడి నవ్వించుటకు సంగీతశాస్త్రపండితుఁడు గాలవుఁ డొకఁడు మనయొద్ద నున్నాఁడు.

గాల—అట్లయిన నిప్పుడిక్కడ నిద్దఱుపాటకు లున్నారు.

పాల—ఓమహాప్రభూ! శుభమగుఁగాక! మాతంగాంగనలఁట! ఇద్దరుముద్దియలు యాచనార్థమువచ్చి, యిచ్చట చెట్టునీడను నిలిచి పాటలుపాడి వినోదింపఁ జేయఁగలమని విన్నవింపుచున్నారు. సెలవయ్యేనేని వారిని గొనివచ్చెదను.

హరి—వారిపాటలచేతనైన నా మనసులోని యారాటము తొలఁగునేమో! పాడింతము తీసికొనిరమ్ము.

[ఇద్దఱు మాలెతలు ప్రవేశించుచున్నారు.]

మాలె—(చేతులుజోడించి మ్రొక్కి) ఓరాజసార్వభౌమా! దేవరవారికి మేలగునుగాక! ఇంతకుముందప్పుడప్పు డేలినవారినుగుణ

సురూపాదులను శ్రవణానందముగావిని సంతోషించుచుండుటయే కాని కన్నులపండువుగా సందర్శించి యానందించు భాగ్యమీవఱ కెన్నఁడును లభింపలేదు. మీదివ్యసుందరవిగ్రహములు మాకన్నుల నిండఁ గూడఁ గాంచుటచే నేఁడు కదా మేము భూమిమీఁద జన్మమెత్తినఫలము పొందఁగలిగితిమి! మాకన్ను లిప్పుడు ధన్యము లయినవి. మేము చేసినపుణ్యము మఱి యెవ్వరును జేయలేదు.

హరి—(సత్యకీర్తితో రహస్యముగా) ఓమంత్రిపుంగవా! దృష్టి మిఱుమిట్లు గొలుపుచున్న యీమందయానలసుందరాకారమును జూచినను వీనులకు విందులుగొలుపు మృదుమధురవచోరచనా చమత్కారములు విన్నను వీరు విహారార్థముగా ధారుణి కవతరించిన లక్ష్మీసరస్వతులో, గానకళాకౌశలమును జూపవచ్చిన రంభోర్వశులో, రూపముధరించి సంచరించుచున్న పంచసాయకుని సమ్మోహనవిద్యలో యన్నట్లున్నారు గాని మాతంగకాంతలుగా నెంతమాత్రమును లేరు.

ఉ. వా తెఱ లల్లకెంపులకు వన్నియ వెట్టఁగ, ముద్దుమోములుం
బ్రాఁతిగఁ బూర్ణిమాశశికి వంకలు దిద్దఁగ, నవ్వు చంద్రికా
వ్రాతము తెల్విఁ బెంపఁ, గనుపట్టెడ రింతులు నల్లరూపునన్
జేతన దాల్చి క్రుమ్మరెడు చెల్వపు నీలపు బొమ్మలో యనన్.13

మానవజాతిలో నిట్టిలావణ్యవతులను మన మెన్నఁడయినఁ జూచి యెఱుఁగుదుమా?

సత్య—ఒక్కమానవజాతిలోనే కాదు గంధర్వకామినులలోఁ గూడ వీరిని బోలిన యందకత్తెలుండుట దుర్లభము. వీ రలంకారములు లేకయే నిసర్గమనోహరాకారములతో నెట్లు ప్రకాశించుచున్నారో!

హరి—స్వభావచారుమనోహరశరీరముల కలంకారము లక్క-
అఱలేదు.

చ. తళుకు మెఱుంగు సోయగపుఁదావిశరీర మలంకరింపఁగా
వలయునె రత్నభూష లవి వట్టి వికారము లౌను గాక? మిం
చులకు మెఱుంగిడ న్వలెనె? శుద్ధసువర్ణము పూఁతఁ గోరునే?
యిలపయి రంగిడన్ వలెనె యింద్రధనస్సునకింతయేనియున్? 14

ఓసత్యకీర్తి! సర్వసంగపరిత్యాగు లయినయోగులకును భ్రమలు పుట్టించు వీరి యసమానరూపకళావిభ్రమములు చూడఁగా విశ్వామిత్రుఁడే తనతపోబలముచేత వీరిని సృజించి మనలను వంచించుటకయి యిట్లు పంచి యుండునేమో యని యించుకసంశయ మంకురించుచున్నది. ఇది యాసంయమి చేసినమాయ యయియుండదు కదా?

సత్య—ఓరాజేంద్రా! మీ రిఁక విశ్వామిత్రునిపేరు మఱచి పోవలెను. అప్పుడు లేడిని గొట్టినప్పటినుండియు విశ్వామిత్రుఁ డేమి చేయునో యన్నభయము మీమనస్సునబట్టి విడువక యన్యచింత పోఁగొట్టినందున మీకిప్పుడు సర్వమును విశ్వామిత్రమయముగా నే తోఁచుచున్నది. మీరింతకుముందు నిద్రయందును విశ్వామిత్రునే చూచి యదరిపడి లేచితిరి. ఇప్పుడు మేలుకొని యుండియు విశ్వామిత్రునే పలువరించుచున్నారు. మీరొక్కసారి యిటు తిరిగి యించుక సేపు వీరిపాట యాలకింపుఁడు.

మాలె—ఓభూలోక దేవేంద్రా! అర్థు లడిగిన దానిని లేదనక యిచ్చెడుదొడ్డదాత లని దేవరవారి నెల్లవారును వేయినోళ్ళ శ్లాఘింపఁగా చెవులు చల్లఁగావిని, మీవలన మాయభిమతార్థసిద్ధి యగు నన్నయాశతో మిమ్మిట వేఁడవచ్చినారము. మేము నృత్త గానవిద్యలయం దించుక పరిశీలించుచుందుము, రసికజనశిఖామణు

లయిన యేలినవారు మావిద్య కొంచెము చిత్తగించి మాయభీష్ట మును దీర్చి మమ్ము సంతోషపెట్టి పంప ననుగ్రహింపవలెను.

హరి—లోకములో గానరసమునందా బాలవృద్ధమునాదరము లేనివారెవరుందురు? భువిలో సంగీతశ్రవణమునందుఁజవిలేనివా రొక్క చెవిలేనివారే. ఏదీమీరొక్క మంచిరాగము నాలాపనచేసి మీకు వచ్చిన గీతము నొకదానిని వీణెమీఁద జక్కఁగాఁబాడి మాకుగర్ణోత్సవము చేయుఁడు.

మాలె—(వీణెలు శ్రుతిచేసి మీటుచుఁ గంఠ మెత్తి పాడుచున్నారు.)

ద్విపద. నాయక! నీమీఁద నాదుచిత్తంబు
పాయక యెప్పుడుఁ బగలునురాత్రి
చిరకాలమందుంటి చిక్కి వేరూని
మరలించుకొన్నను మరల దేమందు?
కనికర మెదనుంచి కావుము నన్ను;
నను నిట్లు కలఁచుట న్యాయంబుకాదు.
మనుజులు కొందఱు మహిమీఁదఁ దమకె
ధన మున్న దనియు సౌధము లున్న దనియు
సిరు లున్న దనియును జెలు వున్న దనియుఁ
బరువ మున్న దనియుఁ బట్టరానట్టి
గర్వాతిశయమునఁ గన్గాన లేక
యుర్విపై మావంటియువతీజనంబు
వెతపెట్టుదురు వారి వేఁడికో ల్విడక
ఎల్లరు భూమిలో నేడుజేనల కై
యల్లపు డధికారు లంత్యకాలమున,
తలఁ గట్టుకొని పోము ధరణిలో దేది;

యిలమీఁద నటువెక్క నెల్లవారలము
సములమే యాదుము సత్యంబుసుమ్ము.
సమయంబు మించినఁ జాలఁ జింతించు
కార్య మేమియు లేదు; కావున వేగ,
ధైర్యంబు విడనాడి తాళంగ లేక
ఘనసాహసమునకుఁ గడఁగకమున్న
ననుఁ బ్రోవు మోప్రాణనాయక! నీవు.
కడసారి ప్రార్థింతుఁ గాంతుతో నిన్ను;
విడువకు విడువకు విడువకునన్ను.
అఁడువా రుసు రన్న నవనిలోపలను
గీ డెంతవారికిఁ గెరలక కల్గు.
చెప్పితి ముమ్మాఱు చేయు మేదైనఁ
దప్పిక నామీఁదఁ దగదు త్రోయంగ.

హరి—ఓహో! వీరిపాట యెంత ముచ్చటగా నున్నది!

చ. జిలిబిలిపాట లంగుళులఁ జిమ్మెడుతంత్రులసుస్వరంబుతోఁ
గలసి చెలంగె; హస్తముల గాజులచప్పుడు తాళమానమై
చెలఁగెను; లోచనాభినయ చిహ్నము గీతములోని భావముం
దెలిపె; మనోజ్ఞమై లయను దెల్పె బదాభినయంబు చక్కఁగ. 16

ఈగానరస మచ్చటి మోళ్ళను జిగురింపఁ జేయుచున్నను సంతోషాంకురము లేక మోడువాఱియున్న నాయుల్లమును బల్లవింపఁ జేయ లేకున్నది.

సత్య—(తనలో) ఏమి! రాళ్ళుకరఁగెడి యీమనోహర సంగీతమువలనను రాజుగారి మనస్సు దుఃఖమును మఱచిపోకున్నది! ఇఁక నే నిందలి కథాంశమునకు దింపి మఱపించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓరాజేంద్రా! ఈగీతమునందలి నాయిక వాక్యములను జిత్తగించినారా!

హరి—ఇవి చాతుర్యముచాలని ముగ్ధనాయికయొక్క యప్రౌఢవాక్యములుగానున్నవి. ఈనాయికయొక్క యీప్రార్థన నాకుఁ జూడఁగా, ప్రియుని మరులు గొల్పుటకంటె నిట్టితుచ్ఛసుఖములనుండి మరలుకొని ధర్మమునే చూచుకొమ్మని నాయకునకు వైరాగ్యములు బోధించుచున్నట్టు కనఁబడుచున్నది. తనువులు శాశ్వతములు కావన్న యీ హెచ్చరిక విశ్వామిత్రుఁ డెన్ని బాములు పెట్టినను ధర్మమును మాత్రము విడువవలదని నాకును హితబోధ చేయుచున్నది. ఇప్పుడు నామనస్సు వీరి పాటనుండి విముఖమగుచున్నది. ఓసత్యకీర్తి! తగిన సత్కారముచేసి వీరిని బంపివేయుము.

సత్య—మనస్సులో దీర్ఘవిచారమున్నప్పుడు సర్వమునసహ్యముగానే తోఁచును.

హరి—అవు నది సత్యమే. నామనస్సులోపలనే పరితాపముండి నన్ను బాధించుచున్నప్పుడు బాహ్యము లయినవస్తువులు నా కెట్లు సంతోషమును బుట్టింపఁగలవు? దుఃఖమునందు వస్తుగుణములను వ్యత్యస్త పఱిచెడు యద్భుతశక్తియేదో యున్నది సుమా! అట్లు లేక పోయినయెడల నాకింతవఱకును హృదయరంజకముగానున్న యీవస్తుజాలమంతయు నిప్పుడింతలోనే యేల యసహ్యమగును? కర్ణరసాయనమయిన గానరసమేల చెవులకు రుచియింపక పోవును? ఆహా! దుఃఖము బ్రహ్మసృష్టిని మార్చి నాకుఁ గ్రొత్త సృష్టిని జేయుచున్నది! ఓసత్యకీర్తీ! వీరికి రత్నభూషణాదులు బహుమానమిచ్చి వేగిరము పంపివేయుము.

మొదటిమాలె—ఓసీ! ఈవింత చూచినావా? ఈరాజు రూపమునుజూచినప్పటినుండియు నామనస్సు నాకు వశముగాక సంచలించుచున్నది. అందుచేతనే చేతనముల నచేతనములను జేయవలసిన నాపాట యిప్పు డీరాజుమనస్సున కెక్కినది కాదు.